

Свещеник
Дионисий Тацис

ПОУЧЕНИЯ НА СТАРЦИТЕ

СЛОВОТО НА СЪВРЕМЕННИТЕ ПОДВИЖНИЦИ

“Не казвайте, че невъзможно е да се приеме Божественият дух,
Не казвайте, че без Него можем да се спасим,
Не казвайте, че някой е причастен Нему, без сам да знае това,
Не казвайте, че Бог е невидим за хората,
Не казвайте, че хората не виждат Божествената светлина,
Или че това е невъзможно в днешно време!
То никога не е невъзможно, приятели!
Но напълно е възможно за онези, които го желаят.”

(Преп. Симеон Нови Богослов, Химн 27 (125-132))

“Едностранчивостта, по същността си еретическа, причини на Църквата голяма вреда. Допреди няколко години не можеше да се говори за монашество, а единствено за проповеди, катехизация, цикли от беседи и други подобни. Днес не може да говориш за братствата, без да те очернят ненавиждащите тази дейност хора. Всичко, което се върши зад църковната ограда заради славата Божия, е приемливо. Един иска да произнася изобличителни проповеди, друг може да има стремеж към пеенето, трети желае да се уедини в киновия, четвърти - в пещера, пети иска да стане женен или неженен свещеник, а друг - да пише религиозни книги. Всичко това е приемливо, ако не го абсолютизираме, а го правим заради славата Божия.”

Старецът Епифаний

ПРЕДГОВОР

През зимата на 1994 година, на Бъдни вечер, ми дойде наум да се заема със съставянето на антология на някои поучения на старците от XX век, за да ги имат подръка онези християни, които не разполагат с време за четене на дебели книги. Аз бързо се захех с осъществяването на своята идея, без да споделям това с никого. През лятото на следващата година, когато както обикновено посетих Света Гора, мнозина от познатите ми монаси ме питаха дали работя върху още нещо след книгите за стареца Паисий. Бях принуден да споделя своята идея и естествено получих техните съвети. Казаха ми, че подобна книга ще бъде интересна, защото, както всички ние знаем, словото, основано на житейския опит на съвременните старци, трогва и поучава духовно.

Аз продължих работата си, измъчван през цялото време от въпроса кой може да бъде наречен старец в наше време. Накрая реших, че и клириците, които са живели в света и са се занимавали с мисионерска дейност, са били старци, тъй като са имали многобройни духовни чада и приносят им в духовното пробуждане на гръцкия народ и благата грижа за него в Христа са били големи.

Старците, чиито поучения съм събрал в тази книга, са били хора, посветили се на Църквата без каквито и да било лични честолюбиви интереси. Те са приели големия подвиг да живеят по волята Божия и през целия си живот са водили битка с дявола. В този непрестанен подвиг са придобили ценен опит, който смирено споделяли със своите братя. Старците духовно са помагали на душите, стремящи се към добро. Те са били пътеводители към истинското благочестие. Утешавали са угнетените. Били са изразители на Божията воля по време, когато наоколо царяло пълно объркване в умовете. С една дума, те са били хора на делото, а не на теорията и затова тяхната духовност е била дълбока и очевидна.

Общото при старците, за които се говори тук, е бил животът в манастира. Едни са прекарвали целия си живот в манастир, други поели от него по своя жизнен път, трети пък завършили в него живота си. Обаче всички са запазили своите особени черти. Всеки старец имал своя особена благодат и свои особени благодатни дарования.

Мъдрите изречения на старците са събрани тук с цел да се помогне на съвременните християни в техните проблеми и да се удовлетворят поне частично техните духовни търсения.

Още няколко думи за читателя на тия поучения. По-добре е да прочита по едно изречение и да се задълбочава в него, да търси може би самия себе си и своя брат и да укрепява своя ум в основите на духовния живот. Така ще се сгръва сърцето му и той ще предвкусва според силите си райско блаженство.

Свещеник Дионисий Тацис

I. ХРИСТОС Е ВСИЧКО ЗА НАС

1. Старецът Порфирий казал: “Животът без Христа не е живот, а смърт. Ако не виждаш Христа във всички свои дела и мисли, ти си без Христа.”

2. Същият старец добавил: “Христос е наш Приятел, наш Брат, Той е това, което е добро и прекрасно. Христос няма нито мрачност, нито меланхолия, нито вътрешна промяна. Човек пък се измъчва от различни помисли и състояния, които от време на време го потискат и травмират. Христос - това е Радостта, това е Животът, това е Светлината, истинската Светлина, която радва, окриля човека, дава му сили да вижда всичко и всички, да милее за всички и да желае те да бъдат заедно с него, редом до него.”

3. За човек, който поради многото си дела забравя за Христа, старецът Амфилохий от о. Патмос казал: “Много пъти при тебе идва Христос и чука на вратата ти. Ти го каниш да седне в гостната на твоята душа и погълнат от работите си, забравяш за Великия посетител. Той чака да се появиш, чака - и когато вече много закъсняваш, става и си отива. Друг път ти си толкова зает, че Му отговаряш от прозореца. Нямах време дори да Му отвориш.”

4. Същият старец казал: “На човек, който няма Христа, всичко му изглежда трудно и тъмно.” И друг път: “Когато в сърцето го няма Христа, тогава в него има място за пари, имоти и хора.”

5. За замислите на Божия промисъл, които са неизвестни на хората, старецът Порфирий казал: “Хората могат да придобият разбиране за Божиите пътища, съвсем ясно да видят пред себе си хаоса и да кажат: “А! Ние падаме в хаоса, ние се заблуждаваме! Всички назад, всички назад! Върнете се назад, сгрехихме!” И отново ще застанат на пътя Божий и ще възсия нашата православна вяра. Бог действа съкровено и не желае да потиска свободата на човека. Той прави така, че човек лека-полека се обръща и върви натам, накъдето трябва.”

6. Старецът Епифаний казал: “Божията математика изобщо не прилича на математиката на хората. За нас две и две е равно на четири. За Бога две и две може да е равно на пет или на петнадесет, или на каквото и да е друго.”

7. Старецът Антим от о. Хиос казал: “Без волята Божия нито камък се помества, нито листо пада от дървото на земята.”

8. Евсевий, старец от братството “Зои” (“Живот”), обръщайки се към свое духовно чадо, писал: “Когато Бог се отдалечи от човека, тогава той пада не само във всички видове грехове и беззакония, но губи и вярата си. Ти си Божие творение и чрез вярата в Него и следването на волята Му се преобразяваш и ставаш Негово чадо, за което Той винаги промишлява с голяма нежност и се грижи за това, ти да станеш съвършен.”

9. За начините, които употребява Бог, за да помогне на човека, свети Антим казал: “Благият Бог не престава да дава на човешкия разум благи подбуди. Той ту просвещава самия човек, ту му праща утешение чрез хората, ту му показва някакво знамение. По всякакъв начин безграничното Му благоутробие се старее да помогне

на човека да дойде при Него и да се спаси.” И друг път добавил: “Бог помага на човека така: понякога му посочва някой духовник, способен да даде съвет, понякога го просвещава чрез някой ангел; понякога помага с някой благ помисъл, който влага в ума на човека, а друг път му дава някакво Божествено вдъхновение.”

10. Старецът Иероним казал: “Внимавайте в това как протича всеки ден. Бъдещето си възложете на Божия промисъл. Бог ще помогне. Каквото желае Бог, това ще бъде. Не мислете за бъдещето и не обременявайте ума си с мисли за него. Бог ще помогне.”

11. Говорейки за любовта Божия към човека, старецът Антим, новопрославеният светец от о. Хиос, подчертавал: “Бог не отделя праведния от грешния и не сравнява лукавия с благия. Пчелата, ако намери захар или нещо сладко в купчина тор, не се смущава от нечистотиите и ще долети да вземе захарта или сладкото, за да приготви мед. Така и Бог. Той не вижда къде се намира човекът - в греха или в добродетелта, в доброто или в злото. За да помогне на човека, Бог вижда само тази минута, в която човекът приближава към Него.”

II. ЛЮБОВТА

1. Старецът Амфилохий съветвал: “Възлюби Единия, за да те обикнат всички. Ще те обичат не само хората, но и безсловесните животни, защото, когато се проявява, Божествената благодат наелектризира и привлича към себе си онова, което се намира пред нея. Ще бъдеш не само обичан, но и почитан, защото в тебе ще се изобрази непорочният девствен лик на Онзи, Когото ти ще възлюбиш и на Когото ще служиш.”

2. Старецът Иосиф Исихаст казал на своите монаси: “Онова, което не посвещаваме на Бога, го употребява друг. Затова Господ ни е заповядал да Го обичаме от цялата си душа и сърце, за да не намери лукавият в нас нито място, нито успокоение.”

3. За любовта, която човек трябва да има към Бога, старецът Паисий казал: “Топлата любов, която жертва себе си и не се докосва до храната, която дава светът, се храни вътрешно от любовта Божия и тогава целият живот на човека става една непрекъсната Четиридесетница, а всичките му дни - непрекъсната Великденска радост. Топлата любов към Бога със своите жертви услажда сърцето, Божественото желание се издига като пара и нямайки сили да се сдържа, се съединява с Бога. Това духовно състояние на изстъпление извежда човека не само извън себе си, но и самото му сърце извежда извън плътта (плътските желания) и то вече свършено и очистено се предава Богу.”

4. Старецът Амфилохий казал за любовта, която трябва да изпитваме към личността на Христа: “Когато сърцето ни няма любов към Христа, тогава не можем да вършим нищо. Тогава сме като кораби без гориво за своите двигатели.” И добавил: “Нека винаги с любов да си спомняме за Христа. Тогава нашата душа ще се възвесели от радост.”

5. Любовта никога не свършва. Обърната към мнозина, тя не намалява. За това старецът Епифаний казал: “Истинската любов прилича на пламъка на свещта.

Колкото и други свещи да запалиш от нея, пламъкът ѝ остава същият. Той ни най-малко не намалява. И всяка нова свещ има също толкова пламък, както и другите.”

6. Старецът Йосиф казал: “Когато благодатта действа в душата на молещия се, тогава любовта Божия прелива така, че човек не може да удържи онова, което чувства. След това тази любов се обръща към света и към хората, които молещият се толкова обича, че иска сам да поеме върху себе си цялата човешка болка и нещастие, за да освободи от тях другите. И изобщо състрадава на всяка скръб и утеснение и дори на безсловесните животни така, че плаче, когато мисли за техните страдания! Това са свойствата на любовта, ала те идват от молитвата. Затова и преуспяващите в молитвата не престават да се молят за света. На тях се дължи продължаването на живота на света, колкото странно и дръзко да звучи това. И знайте, че когато те изчезнат, тогава ще дойде краят на този свят.”

7. Старецът Иероним казал: “Искаш много да обикнеш хората? Възлюби много нашия Христос и ще видиш колко ще обичаш хората, дори и да не ги виждаш. Тази любов, която е вътре в любовта на нашия Христос, е истинна и силна. Възлюби много нашия Христос.”

8. Любовта трябва да бъде черта на християните. Старецът Амфилохий казал: “Ние трябва да имаме любов към личността на Христа и тази любов е необходима на душите ни. Да имаме любов към Божиите творения: към животните, дърветата, цветята, птиците и преди всичко към най-съвършеното творение Божие - човека.”

9. Същият старец съветвал: “Чадо мое, нека небесна любов винаги да изпълва сърцето ти и тя да се излива само във високи и Божествени желания. Тогава ще чуеш Божествената беседа на Жениха, на Когото се покланяш и Който се радва да беседва с тебе, когато сърцето ти е Негов престол. Трябва непрестанно да пазиш сърцето си като свята Дароносица.”

10. Ние се възхищаваме от Светите отци на нашата църква и от техните аскетически подвизи. Но какво ги е крепяло и поддържало? Старецът Антим подчертавал: “Отците са били защитени от непоколебима вяра в Бога и са горели с Божествена любов. Бог промислително ги е оставял да почувстват мъки и болки, а след това им е давал Своята благодат и те са ги смятали за нищо.”

11. Старецът Паисий казал: “Онези, които са хранени с любовта Божия, често пъти са равнодушни към веществената храна или ако ядат, не усещат нищо, защото тогава осезателно чувстват Бога и се хранят от сладкото благословение на Неговата любов.” И добавил: “Когато сърцето се запалва от любовта Божия, то само става пламък и тогава може да изгори суетата, докосваща се до него. А когато такъв човек преминава през огнени изпитания в своя живот, той притежава вътрешен мир.”

12. За любовта, която трябва да имаме към досаждащите и огорчаващи ни хора, старецът Паисий съветвал така: “Всеки човек, който ни оскърбява, вреди, клевети и ни обижда по какъвто и да е начин, е наш брат, попаднал в ръцете на злодея - дявола. Ако срещнем такъв брат, трябва много да скърбим за него, да му състрадаваме и безмълвно с топлота да молим Бога да ни подкрепи в трудната минута на нашето изпитание и да помилва брата ни, станал жертва на дявола. И Бог ще помогне и на нас, и на нашия брат.”

13. Същият старец казал за любовта към ближния следното: “Когато братът ни греши, ние трябва да понесем неговото изкушение. Истинската любов ни

вдъхновява да се жертваме заради ближния. Без жертва, с осъждането си ние тласкаме нашия съгрешил брат към още по-голямо падение. Докато с безмълвната жертва на нашата любов и тайна молитва за него ние пробуждаме съвестта му, която се надига и го осъжда, и така той се кае и се поправя.”

14. Старецът Иосиф казвал: “Когато има някой, за когото знаеш, че те осъжда и хули, почти невъзможно е да не промениш отношението си към него, дори и да полагаш усилия. Но след прошката и молитвата за него ти се уравнишаваш и изцеляваш от травмата, нанесена ти от тази скръб.”

15. За достойнството на любовта старецът Филотей казвал: “Ако човек построи къща и я остави без покрив, тази къща за нищо не е годна. Така е и с човека, ако придобие всички добродетели, но не придобие любов - домът на неговите добродетели остава без покрив и е напълно негоден.”

16. Същият старец говорел и за придобиването на любовта: “Кроткият човек се очисти от греховете, защото вътре в кроткия обитава Бог. Очистилият се се озарява с лъчите на Светия Дух и придобива любовта.”

17. Старецът Порфирий казвал: “Истинските християни, в чиито души обитава Христос, не са способни на друго, освен да обичат всички хора, дори и враговете.” И добавил: “Нашата любов към приятелите има в себе си нещо чуждородно (сметка, въздаяние, тщеславие, чувствена слабост към някого, страстно състрадание) а колко е чист венецът на нашата любов към враговете ни.”

18. Любовта има глас, който променя закоравелите човешки сърца. Старецът Порфирий учел за това: “Нашата любов в Христа трябва да прониква навсякъде и да достига дори до хипитата на Матала. (Матала - място в Атина, където се събирали хипитата). Аз много исках да отида там, но не за да им проповядвам или да ги осъждам, а за да живея заедно с тях, разбира се, без грехове, и да оставя за беседа с тях само едната любов Христова, която преобразява.”

19. Послушанието е условие за любовта. Старецът Иосиф Исихаст казвал: “Няма истинска любов без подчинение. Как можеш да показваш любов и да услужваш, ако не си се покорил на волята на другия? Всяко движение на истинската любов е услуга и следователно послушните прилагат двойно усилие. От една страна, вяра към този, който е дал поръчението, а от друга - любов, показана в извършеното служение.”

20. Старецът Амфилохий казвал: “Аз съм роден, за да обичам хората. За мен не е важно какви са те: турци, черни или бели. В личността на всеки човек виждам образа Божий и заради този образ Божий съм готов да пожертвам всичко.”

21. На любов учил християните и старецът Георги от гр. Драма: “Велико достойнство и награда има онзи християнин, който обича всички събрата човеци и пръв прощава на онези, които са му сторили зло. Затова дори ако вършим всички добри дела, но не обичаме ближния си, ние не вършим нищо. Сами по себе си ние сме нула, нищо. Любов, братя мои, очаква от нас Бог.”

22. Старецът Порфирий казвал: “За да те обичат другите, трябва преди това ти да ги възлюбиш.”

III. МОЛИТВАТА

1. Старецът Иаков казвал: “Нито една молитва, чада мои, не отива напразно. Мен самия молитвата ме крепи вече толкова години.”

2. Свети Антим от о. Хиос, обръщайки се към монасите от своя манастир, подчертавал: “Молитвата не е изморителен труд. Тя е вътрешна дейност. Тя е топло умиление на душата. Обаче молитвата има нужда от пост и бдение. Постът изсушава страстите, а бдението ги умъртвява. Молитвата дава на човека криле и го издига в небесата, изпращайки му небесни дарования.”

3. Старецът Иосиф казвал: “Начало на пътя към чистата молитва е борбата със страстите. Невъзможно е да се преуспее в молитвата, докато действат страстите. Но дори и те не препятстват да се придобие благодатта на молитвата, стига само да избегнем безделието и тщеславието.”

4. Молитвата е източник на сила. Старецът Порфирий казвал: “Мъчениците изпитвали силна болка по време на мъченията. Така би страдал и обикновеният човек с тази разлика, че мъчениците постоянно били съединени с Христа чрез молитвата и получавали сила, по-голяма от тяхната болка, и по този начин постигали победа. Но ако бяха оставили молитвата дори и за една секунда, болките им биха станали нетърпими и те биха били готови да се отрекат от Христа. Но свързани чрез молитвата с Христа, те получавали сила и претърпявали докрай болката и всички мъчения.”

5. Старецът Амфилохий учел: “Молитвата, възнасяна с усърдие, бодрост, благоговение, вяра, умиление и внимание, е добра и полезна. Дяволът по различни начини се бори с онези, които се молят, а такива, които не се молят - обича. Чрез молитвата човек беседва с Бога и проси от Него благодат и спасение. Молещият се трябва да притежава смирение.”

6. Поученията на стареца Паисий за молитвата са много ценни за всеки християнин. Той казвал: “Няма по-блажени от хората, които са осъществили връзка с Небесната радиостанция и са оградени от Бога с благочестие. И няма по-нещастни от онези, които са прекъснали връзката си с Бога и загубили разсъдъка си, установяват връзка със света и светските радиостанции, за да се отвлекат поне за малко от силното безпокойство, произтичащо от това, че животът им се е отклонил от пътя.” Той съветвал и следното: “Много помага преди молитва четенето на някой откъс от Патерика. Тогава се стопля сърцето, отдалечават се всички грижи и ти можеш да се молиш неразсеяно.” И за ума, който се разсейва по време на молитвата, казвал: “В часа на молитвата, когато нашият ум преминава върху лоши неща или помислите за тях идват сами, без нашето желание, да не противоречим на врага, защото дори да се съберат всички адвокати с речите си, те няма да се справят дори с едно демонче. Тия помисли, както и хулните помисли, могат да бъдат прогонени само с презрение към тях.”

7. Старецът Иероним казвал: “Не оставяй молитвата. Бой се от безделието и равнодушието. Когато се молиш сутринта и чувстваш умиление, през целия ден ще се носиш като на крила. А когато започваш утрото без молитва, всичко ще върви наопаки.”

8. Същият старец давал такива съвети за молитвата на свое духовно чадо: “Моли се по-често, осигурявайки си за това и подходяща тишина. Ако не можеш много да се молиш сутринта, моли се по обяд или вечер. Избери си такъв час за

молитва, в който да има тишина. Моли се, докато не дойде дъждът, тоест докато не дойдат сълзите. Мнозина се молят цяла нощ и не се насищат. Молитвата е услаждащо занимание.”

9. Целта на света е да славослови Бога. Старецът Йоил от гр. Калама казал за това така: “На небето Бога славят ангелите и светците, звездите и птиците. На земята славят Бога неграмотните, монасите и пустинниците. Славословието на Бога е нишката, която свързва всички части на света. Това е крайният смисъл, най-високата цел на света, а следователно и на човека.”

10. Пак този старец казал: “В радостния покой на моления се човек се подготвя почвата и благите помисли започват полека да напяват с небесни звуци в ушите му прекрасни съвети, които са небесните беседи.”

11. Старецът Амфилохий казал: “Молитвата е напълнила рая с толкова свети люде. Освен умната молитва няма друг начин за очистване и осветяване. Хубави са псалмите и църковните песнопения, но ние ги пеем, за да привлечем и трогнем хората. Ние, монасите, трябва да беседваме с Царя тайно. Пеещите приличат на хора, които се намират във от царския дворец и пеят разни песни, за да изкажат своя възторг. Разбира се, Той приема техните благодарности, понеже песните се пеят заради Него, но повече се вслушва в онези от Неговия двор, които тайно Му говорят на ухо.”

12. Старецът Иероним от о. Егина казал за молитвата: “Някои хора, дори и малко време да прекарат без молитва, не издържат и страдат. Часовете, през които биха искали да се помолят и не са могли, им се струват мъчителни.” И продължил: “Когато умира майка ти или някой роднина, ти не вземаш книга, за да плачеш. Думите сами ти идат наум поради скръбта. Така е и в молитвата. Ние трябва да си позволим да се изповядаме Богу за това, което ни безпокои.”

13. Друг път същият старец казал: “Ако самият ти не чуваш или не разбираш онова, което говориш, как тогава искаш Бог да те чуе?” Също казал той и за себе си: “Когато ми е студено, аз се моля и Божията благодат ме сгрива.”

14. Великият старец Порфирий казал за молитвата: “Когато сме в Божията благодат, тогава нашата молитва става чиста. Нека се молим непрестанно, дори легнали в леглото, когато се приготвяме за сън или си почиваме.”

15. Същият старец съветвал едно свое духовно чадо: “Не се моли Бог да отнеме от тебе различните болести, но се умиротворявай с умната молитва и запазвай търпение. Така ти ще получиш много полза.”

16. Молитвата просвещава човека. Това подчертавал старецът Порфирий и посочил следния пример: “Ето, някъде има електростанция, а в стаята - лампа, но ако не завъртим ключа, ще останем в тъмнина. С това искам да кажа, че ето, има Христос, има я и нашата душа, но ако ние не завъртим ключа на молитвата, нашата душа няма да види светлината Христова и ние ще останем в мрака на дявола.” И на свое духовно чадо казал: “Знаеш ли колко велик дар е това, че Бог ни е дал право да говорим с Него по всяко време, във всеки миг и на всяко място, където и да се намираме? Той ни чува винаги. Това е най-голямата чест за нас. Затова ние винаги трябва да обичаме Бога.”

17. Старецът Йоил казал на духовното си чадо: “Когато заставаш на молитва, спомни си своите страсти, слабостите си, онази лекота, с която бягаш от Бога и падаш, спомни си, че Христос може да те удържи да не паднеш.”

18. Същият старец съветвал: “Прекланяй колена и казвай: “Дръж ме, Христе мой, за да не се отдалеча от Тебе.”

19. Молитвата много помага на човека да се избави от страстите. Във връзка с това старецът Евсевий казал: “Когато страстта проникне в душата, тя я пленява и подчинява на себе си. Тогава човек трябва да се опомни и със смирено сърце да се моли непрестанно дотогава, докато не се освободи от нея.”

20. Обръщайки се към своето духовно чадо, старецът Евсевий писал: “Молитвата и поучението да не те оставят. Бъди благотворител за другите с думите и примера си. Пази се от сатанинската гордост.”

21. Демоните водят против подвижниците жестока война. С молитвата те биват отблъсквани и стават безсилни. Старецът Иосиф писал на един начинаещ монах, който водел такава битка: “Ти не виждаш колко демони падат и побягват от всяка произнесена от тебе молитва. Ти виждаш само колко рани ти нанасят те. Знай, че и те биват поразени и побягват. От търпението бягат, без да се обърнат, и сериозно биват уязвявани от молитвата. И така не очаквай по време на тази бран ти да изстрелваш срещу тях куршуми и снаряди, а срещу тебе - локум и шоколад.”

22. Старецът Паисий казал, че само молитвата на смирения бива чута от Бога. Той съветвал: “Ако искаш Бог да те чуе по време на молитвата, натисни копчето на смирението, защото на тази честота винаги работи Бог, и смирено проси Неговата милост” (по време на войната отец Паисий бил радист).

23. Молитвата трябва да се съпътства от любовта. Старецът Амфилохий казал, че “молитва без любов е като добра и прекрасна птица, която няма криле и не може да лети”.

24. Старецът Амфилохий, обръщайки се към монахините, на които бил духовен пастир, казал: “Аз много бих искал да изградите места за молитви на своите острови. Искам да чувам във вас гласа Господен, така че от сърцето ви да говори Господ. Чрез молитвата станете Негов престол.”

25. Старецът Порфирий казал: “Когато се молите, правете поклони, дори това да ви уморява. Молитвата, съпроводена с доброволна жертва, става по-приятна на Бога и донася повече плод.”

26. Старецът Иероним от о. Егина съветвал: “Когато твоят ум е в Бога, дори и да си в постелята си, можеш да се молиш. Ако е на някое друго място, дори и да преклониш колена, умилението не идва при тебе и молитвата е суха. Тогава ти не чувстваш облекчение и те боли глава, защото молитвата не ти доставя радост.”

27. Старецът Иосиф в едно свое писмо разкрива следното: “Ако имаше някой редом с мене, щеше да чуе молитвите и въздишките ми, щеше да види сълзите, които проливам за братята си. Цяла нощ се моля и викам: Господи, или спаси всички братя, или погуби и мене. Ако съм сам, не искам рая.”

28. Веднъж старецът Иаков казал: “В молитвата аз просех от Бога за ми даде такъв дар, че по лицата на хората да познавам сърцата им и да мога да им помогна. И Бог ми даде това”.

29. Какво трябва да изпросваме с молитвата си? Старецът Паисий казал: “Брате мой, в своята молитва не търси нищо освен покаяние. Покаянието ще ти донесе смирение, смирението ще ти донесе благодатта Божия и ти ще пребъдеш в нея. И каквото и да поискаш за своето спасение или за полза на другите, Бог ще ти го даде.”

30. Посредством молитвата узнаваме волята Божия по някой вълнуващ ни въпрос. Старецът Иосиф казвал: “Когато искате да узнаете волята Божия, оставете напълно самия себе си, всичките свои намерения и мисли и с велико смирение искайте да я познаете в молитвата си. И каквото се образува в сърцето ви или към каквото се скланя то, това вършете и то ще е по Бога. Онези, които имат повече дръзновение да се молят за това, чуват по-ясно известяването в себе си, стават по-внимателни в своя живот и нищо не правят без Божественото известяване.”

31. Една душа казала на стареца Иероним, че от неговата молитва видяла за себе си велика полза и благодаряла за това. И старецът ѝ казал: “Представи си, че те замервам с ябълки. Добре е да ги улавяш, защото в противен случай ще останеш гладна и ябълките ще се загубят напразно. Ти също трябва да се молиш, иначе молитвите ми не ще помогнат.” И друг път подчертал: “Аз ще се моля за вас, ще моля за вас Бога. Но знайте, че сам воинът не е воин. Аз се моля за вас, но и вие се молете за себе си.”

32. Същият старец казвал: “Аз жертвам себе си заради онзи, за когото се моля. Не мога да се моля, без да жертвам самия себе си. Мисля, че молитвата, която се отправя, без сърцето да се облива с кръв от любов и болка, не достига до Бога. Затова изнуриявам себе си в молитвата и след това вече не намирам сили за беседа с човека.”

33. Старецът Порфирий съветвал своите духовни чада да се молят за другите, следвайки неговия собствен пример: “Знаете ли, аз чувствам, че ви помагам много със своята молитва.” “Когато се молите за човек, когото дяволът тласка към греховни страсти, не му казвайте за своята молитва, защото за това ще узнае дяволът, ще възбуди в душата му съпротива и вашата молитва няма да даде никакъв резултат. Молете се за него тайно и молитвата ви ще му помогне.”

34. Молитвата за ближния е свещен дълг. Старецът Порфирий казвал: “Не можеш да се спасиш сам, ако не се спасят и другите. Грешка е, ако някой се моли само за себе си, за да се спаси сам. Ние трябва да се молим за целия свят, за да не погине никой.” И друг пък казвал: “Аз не се страхувам от мъките и не мисля за рая. Само моля Бога да помилва целия свят и мене.”

35. Старецът Паисий казвал: “Когато човек е духовно здрав и се оттегля от хората, за да им помогне повече със своята молитва, тогава той всички тях вижда свети и само себе си - грешен.”

36. Дяволът се старае да съблазни молещите се по различни начини. Старецът Даниил от скита Катунаки, обръщайки се към монахините, казвал така: “Когато трудещата се в молитвата сестра придобие умиление и след това последват обилни сълзи, нека много да внимава, за да не приеме помисли от демона на превъзнасянето и да не помисли, че върши добродетел, но нека да моли Богородица да ѝ даде нужното смирение и познание за самата себе си, защото скръбта е задължение на каещите се. И ако по време на молитвата почувства благоухание или види светлина, или ангел и пр., да не се увлича от тези явления.”

37. Старецът Иосиф казвал: “Когато умът получи молитва и човек усети радост, тогава молитвата ще се извършва в него непрестанно и без неговото собствено усилие. Дали яде или ходи, дали спи или се пробужда, вътре в него ще се извършва молитвата, ще има мир и радост.” И добавил: “След дълго действие на молитвата вътре в човека се ражда раят. Той се освобождава от страстите и става

друг човек. Ако пък му се случи да е в пустинята... О, о! Тогава неописуеми са благата на молитвата.”

38. За личния и таен опит на молитвата старецът Иероним казвал: “Молитвата е беседа с Бога. Когато усетим радост от молитвата, ще усетим и велико ликуване. Това е предвкушане на райския живот. Вие трябва много да се подвизавате, за да почувствате тази радост. И ако много се подвизавате, Бог ще ви я даде. Молитвата възнася на висотата на Божественото съзерцание. Михаил, моят старец, се молеше вече не словесно, а умно. Думите са подпалки, които са нужни, докато не се разгори огънят. Щом той пламне, тоест щом дойдат съкрушението и умилението, човек не може да говори. Той чувства и чува в себе си Бога. Тогава идват и сълзите. Човек се намира в духовно състояние със сърдечна молитва, свещено възжеление и неизречени въздихания.”

39. Личен таен опит в молитвата са имали всички старци. Тук поместваме онова, което е открил на своите духовни чада старецът Амфилохий: “Когато седя на високата скала на молитвата, тогава никакви вълни не могат да ме достигнат. Но те ме заливат, когато се намирам ниско. Умната молитва завладява човека, пленява го и го освещава. Когато в душата пламва огънят на молитвата, тогава всички подпалки изгарят и се унищожават. В началото на молитвата усещаш радост, после сладост и накрая като плод идват сълзите, защото чувстваш присъствието на Исуса.” “Молитвата прави човека като дете. Тя го връща към онази простота и невинност, която е имал Адам в рая преди падението”. “Молитвата освещава онова място, на което седиш, и онова дело, което вършиш.” “Чрез молитвата се устройва всичко. Ти ходиш по морето и за тебе не съществуват разстояния. С молитва се поправят намеренията на хората, дава се смелост, вяра и търпение в живота.”

IV. УМЪТ

1. Старецът Паисий в своите известни “Писма” често говори за пазенето на ума. В частност той пише: “Когато няма бодрост, ние губим и ума (похищава го демонът), и оставаме с едното тяло без ум като някакво дърво, и по-късно, когато съберем ума си, той е обременен с боклуци, които лукавият използва като подпалки и запалва дървото (плътта ни), а сам подскача, смее ни се и се радва на злото. За да не ни оставя умът, ние трябва постоянно да се прилепяме към сладкото име на Исуса в нашето сърце за духовно преуспяване. Защото отсъствието на ума е същото, каквото отсъствието на стопанина от дома - тогава този дом се превръща в руини.”

2. Старецът Иероним често говорел на своите духовни чада: “Следете ума си. Не го обвързвайте с нищо. Аз съжалявам дори за построените от мен църкви, защото обременявах ума си с много грижи и му пречех да се моли.” И друг път добавил: “Усилено следете за ума си. Не го обременявайте нито със скръб, нито с безсмислени проблеми, нито с каквото и да е друго. Ако водата е чиста и спокойна, ще видиш и игла на дъното. Така е и с ума.”

3. Пазенето на ума е условие за молитвата. Старецът Иосиф, опитен исихаст от Света гора, казвал: “Молитвата без внимание и трезвение е губене на време и напразен труд. Ние трябва да поставим незаспиващ страж на всички свои чувства,

вътре и вън от нас - вниманието. Без него умът и силите на душата се разпиляват за суетното и житейското като безполезната вода, която се лее по пътищата. Никой не може да се издигне горе, ако не презре долното. Често пъти ние се молим, а умът ни се скита тук и там, където му се харесва, и в това, което по навик го привлича. Затова е нужно усилие, за да се съсредоточим и внимаваме в думите на молитвата.”

4. Никой не може да преуспее духовно, ако не пази ума си. Старецът Паисий подчертавал: “Ако по време на духовно поучение умът ни не е с нас (т. е. е разсеян), то ще е напълно безполезно и ние само напразно губим времето си уморявайки се безсмислено, защото нищо не ще можем да запомним, както и при печатаря, който не добавя мастило, машините работят напразно и не печатат нищо.”

5. Същият старец казал за учените, които са далеч от Бога: “Всичкото зло идва от ума, когато той се намира само в науката. Учените не намират вътрешен мир и равновесие. Но ако умът им пребивава в Бога, те ще използват науката за благо и на своята вътрешна дейност, и на света, защото умът им ще е осветен.”

6. Заслужава да се спомене и личният опит на стареца Паисий: “Когато умът започва често да пребивава в Бога, тогава той забравя не само своето жилище, но дори и жилището на своята душа, т. е. тленната плът.”

7. Старецът Иероним казал за ума, който се разсейва по време на молитвата: “Нищо от това, че умът често си отива от молитвата и от думите, които произнасяме. Трябва само ние да не си отиваме веднага, и умът ще се върне отново. Умът прилича на жребче. Бяга тук и там и не седи редом с майка си, която е вързана на едно място. Но когато се умори, той се връща и ляга да спи и да си почине в краката й.”

8. На молитвата ни често пречат образите на различни лица. Старецът Иероним от о. Егина съветвал: “Ако между тебе и Христос застава друго лице, каквото и да е то, прогонвай го незабавно, защото то пленява твоя ум, който трябва да бъде отдаден на Бога.”

9. За дейността на ума старецът Иосиф казал: “Умът храни душата и всичко благо или лукаво, което той види или чуе, се спуска в сърцето, което е център на духовните и телесните сили на човека.”

10. Същият старец казал за ума следното: “Когато умът на човека се очисти и просветли със своя собствена светлина, без участието на Божествената благодат - с помощта на тази естествена светлина той вижда и демоните, както казват отците, - тогава той приема допълнително и просвещение от Божествената благодат, така че тя може да остава постоянно в ума и да го пленява в съзерцания и видения, а как и за колко - знае сама. Но човек може и сам, когато иска да види или да узнае нещо, което го интересува, да поиска това в молитвата и тогава ще подейства благодатта и ще удовлетвори просбата му, понеже сам е помолил.”

V. ПОМИСЛИТЕ

1. Старецът Амфилохий казал: “Услаждай ума си с помисли на утешение и надежда, разпалвай своите думи с пламъка на любовта към своя Жених, спомняй си

страданията, които е понесъл заради тебе, и така ще пребъдеш в постоянство, преданост към Него и смирение.”

2. Старецът Паисий често съветвал своите посетители да следят помислите си. Между другото той казвал и следното: “Добре е да се избягват събиранията и любопитството, защото така натрупваме помисли, които после много трудно могат да бъдат прогонени. Нека винаги да довеждаме в ума си благи помисли и да не приемаме лукави телеграми, ако желаем да очистим сърцето си и да сменим лукавите механизми на своята фабрика (сърцето) с благи. Тогава тя отново ще изработва от злато Светите чаши, от отломки - камбани и кадила, дори и от захвърлени хартийки ще прави чисти салфетки. Ако пък сърцето е лукаво, то и златото ще смята за бронз и ще прави от него гюлета и топове.”

3. За помислите, които донася дяволът, за да разколебае вярата на хората, старецът Филотей писал на едно свое духовно чадо: “Когато врагът ти внушава помисли на неверие, ти от цялото си сърце казвай, че вярваш непоколебимо в това, в което вярва Църквата, в това, което казва Христос в Светото Евангелие, и в това, което са ни казали Светите апостоли и Светите отци. Но на тебе, дяволе, не вярвам, защото си лъжец и прелъстител.”

4. За хитростите на дявола старецът Иероним казвал: “Изкусителят прави всичко, за да ни низвергне и да ни повреди. Когато не може да ни съблазни към постъпки, тогава се опитва по друг начин - с помисли да ни срине в отчаянието. Нека не приемаме отчаянието под никакъв предлог. А на помислите, идващи от изкусителя, нека всеки казва: “Дори мъки да имам, дяволе, пак ще съм на по-добро място от тебе. Не се боя, защото мога да се покая, а Бог е любов.”

5. Старецът Иосиф съветвал: “Дяволът бърза първо да изобрази помисъла в ума ти, но ти не го задържай, а го разбивай с молитва.”

6. На същата тема старецът Евсевий писал на своето духовно чадо: “Винаги имай внимание в ума си, така че когато дойде лукав помисъл, да можеш веднага да го прогониш, за да не остава в ума ти нито за секунда. Защото, ако лукавият помисъл се задържи там, има опасност да слезе и в сърцето.”

7. Старецът Иаков казвал: “Прогонвайте злите помисли и фантазии, които донася дяволът. Не им придавайте значение.”

8. За противодействието на помислите старецът Евсевий казвал следното: “Помислите, както и да се раждат и откъдето и да идват, са чужди. Нека с всички сили да ги презираме и прогонваме. Не трябва да скърбим за тях. Повече трябва да следим постъпките си. Тия помисли са чужди и ги донася друг. Те ще отминат.”

9. Старецът Иосиф писал на свое духовно чадо: “Бягай от лошите помисли като от огън. Изобщо не им обръщай внимание, за да не се вкоренят в тебе. Не се отчайвай, защото Бог е велик и прощава на съгрешаващите. Когато съгрешаваш, саморазкайвай се и се принуждавай да не вършиш отново същото.”

VI. БЕЗМЪЛВИЕТО

1. Старецът Иосиф, наречен Исихаст, канейки свое духовно чадо в Атонската пустиня, писал: “Ела сега, възлюбени сине мой, поне за един ден, за да поговорим за Бога и да богословстваме. Ела да се насладиш на онова, за което тъгуваш. Да

чуеш дивите скали - тайнствени и мълчаливи богослови, за да ти открият те дълбоки идеи и да отведат сърцето и ума ти към Твореца. През лятото тук е прекрасно: от Великден до Успение през август. Богословстват и безгласните богослови, прекрасните скали и цялата природа. Всеки със своя глас или със своята безгласност. Ако доближиш ръката си към малката тревичка, тя веднага ще извика с природното си благоухание: “Ох! Нима не ме виждаш? Ти ме удари!” Всичко тук има глас и чрез полъха на вятъра, от който се движи всичко, се възнася хармонично и музикално славословие Богу. А какво да ти кажа за влечугите и птиците?”

2. Всички старци са обичали безмълвието. Тук специално привеждаме казаното от стареца Иаков: “Харесваше ми да излизам от къщи, да отивам извън селото и да се изкачвам на близките планини, където намирах вече готови или пък сам си изкопчавах малки пещери. Там откъсвах от храстите няколко клонки и ги постилах на земята, а отгоре слагах постелка, за да застана на колене. И се молах с часове.” И друг път той споделил желанието на своята младост: “Аз исках да намеря някаква пещера и там, хранейки се с треви, които щях да събирам наоколо, и имайки за пиtie водица, сам, скрит за света, в молитви и моления да прекарам живота си, служейки на Бога.”

3. Старецът Паисий особено обичал безмълвните пустини. Той писал: “О, благословена пустиня! Колко много помагаш да се помири Божието творение със своя Творец и как се превръщаш в земен рай и събираш дивите зверове около оня човек, когото си умирила!” И обръщайки се към всеки, който избира духовния живот, казвал: “Колкото можеш, възлюби пустинята и невеществения живот, освободи се по възможност от своите материални вещи, като ги оставяш в дворовете на бедните. Направи живота си прост, за да се освободиш от светската суета и за да придобие животът ти смисъл.”

4. Безмълвието е условие за духовен живот. Старецът Иероним давал такива съвети на своето духовно чадо за това: “Доколкото можеш, избягвай външното. Затвори се в килията си. Събери ума си, за да се разтвори той и за да видиш духовна светлина. Казвай: “Кога най-после ще стигна в килията си и ще се затворя в нея?” Отначало се принуждавай, но после ще получиш добра награда за това, т. е. ще получиш много полза от безмълвието. Твоята килия ще те привлича. Поучавай се и се моли. Ако ти сам не си се укрепил, как ще укрепяваш другите? Хората идват в Църквата, за да удовлетворят жаждата на душата си. Какво ще им дадем, ако самите ние нямаме нищо, а как ще имаме, ако не изпросваме от Бога? Труди се в молитвата и поучението, за да се укрепиш сам и да преуспееш като клирик.”

5. В безмълвието окончателно се формира истинският монах, който е “рожда на Светия Дух”. Старецът Иосиф казвал: “Когато в послушание и тишина очисти чувствата си, успокои ума и сърцето му се очисти, тогава истинският монах приема благодат и просвещение и става целият светлина, целият - ум, целият - озарение. И той изобилства с богословие така, че и трима да записват, не ще насмогнат на потока от благодат, която блика като мощен извор и разлива мир и крайна неподвижност на страстите в цялото тяло. Сърцето се възпламенява от Божествена любов и вика: “Задръж, Иисусе мой, вълните на Своята благодат, защото се топя като восък.” И като не може да издържи, наистина се топи. И умът се пленява в съзерцание и става сплав, а човек се претворява и става едно с Бога, така че не

усеща и не отделя себе си подобно на желязото в огъня, когато се нажежи и се уподоби на огън.”

VII. ДУХОВНИЯТ ПОДВИГ

1. Старецът Порфирий казвал: “Когато дойде и се засели в цялото пространство на нашата душа Христос, тогава си отиват всички проблеми, всички заблуждения, всички затруднения. Тогава си отива и грехът.”

2. На един богослов, който твърдял, че християнинът трябва да бъде деен човек, старецът Йоил казал: “О, нещастнико! Ти не изоставяш енергичната дейност, за да се вгледаш в своето собствено развитие? Ние всички сме заети с бурна дейност и оставяме своите души, които се превръщат в запуснати ниви. Оплеви с много труд своята душа от страстите, и тогава това, което ще принесеш на ближния си, ще го принесеш не от своята пустота, а от пълнотата си.”

3. Духовният подвиг трябва да се извършва с усърдие. Старецът Антим казвал: “Усърдието и нерадението са две силни средства. Едното ни съединява с Бога, а другото ни разлъчва от Него. Усърдието е нагорещено желязо. Нерадението е студено желязо и колкото и да го удряме с чука, то не може да омекне и от него не може да се направи нищо, докато горещото желязо е много пластично.”

4. Старецът Паисий особено подчертавал ролята на съвестта в духовния живот. В частност той казвал: “Съвестта е първият закон Божи, който Той е начертал дълбоко в сърцата на първите хора, и оттогава всеки от нас, когато се ражда, го наследява от своите родители. Който е развил съвестта си чрез ежедневното поучение на самия себе си, се чувства вече чужд на този свят и светските хора се учудват на неговото деликатно поведение. Но когато хората не обучават съвестта си, те нямат полза нито от духовните поучения, нито от съветите на старците и не могат да опазят заповедите Божии, защото стават безчувствени.”

5. Самопознанието прави човека мъдър. Старецът Иосиф казвал: “Чрез самопознанието християнинът става по-мъдър от другите хора. Той едновременно достига смирение и приема благодат от Бога.”

6. Старецът Евсевий в края на своя живот казвал на заобиколилите го духовни чада: “За мен животът сега е голяма тежест. Ако още живея, то не е за нещо друго, а само за да позная по-добре самия себе си. Преди мислех, че добре се познавам, но делата ме убеждават, че още не съм се опознал добре.”

7. Чрез познанието на самия себе си човек постига чувството за своята греховност и разбира великите Божии благодеяния. Тогава, както казвал старецът Паисий, “сърцето се къса дори да е от гранит и истинските сълзи текат сами. Тогава човек не се самопринуждава нито към молитва, нито към сълзи, защото смирението и съвестта през цялото време дълбаят в сърцето му и откриват източници на сълзи, а Божията ръка постоянно милува Своето усърдно чадо.”

8. Старецът Порфирий казвал на едно свое духовно чадо: “Особено следи за демона на унинието. Не го пренебрегвай. Ако завладее душата, той я приспива и парализира. Това е велик демон, той влиза в човека заедно с тълпата други демони.”

9. Причина за несполуката на човека в достигането на своята духовна цел е нерадението. Старецът Иосиф казвал: “Нерадението се опитва да ни обори. То прилича на суша, по време на която нищо не расте. То нанася вреда на всички: препятства ония, които искат да се подвизават с духовен подвиг; възпира вече преуспелите; непознаващите нерадението кара да го познаят и на прелъстените от него пречи да се поправят.”

10. Голяма опасност за подвижника е отчаянието. За него старецът Паисий казвал: “Нека не се отчайват живеещите в света, когато са пленени от много страсти и естеството им неуправляемо и стремително се спуска надолу по склона. Нека да се надяват на всемогъществото Божие и да обърнат кормилото на своята силна кола към Божия път, към изкачването, и тогава много бързо ще изпреварят онези бавни коли, които се движат по Божия път вече дълги години.” И друг път добавил: “Ние не трябва да се отчайваме, когато се подвизаваме, но не виждаме никакво преуспяване, а само един, на пръв поглед напразен и равен на нула труд. Трудът на всички хора е равен на нула, при едни този труд е повече, при други - по-малко. Христос, виждайки малко старание, в съответствие с него добавя в началото единица и така ние получаваме цена за своя нулев труд и виждаме малко преуспяване. Затова не бива да се отчайваме, а да се уповаваме на Бога.”

11. Старецът Филотей на въпроса защо хората не стават свети казвал: “Причината е в нас самите. Първо, в нашата склонност към зло; второ, в нашето нерадение и леност; трето, в малката и дори липсваща любов към Бога и към небесното; четвърто, в нашата любов с цялата ни душа към мамона (богатството) и в нашия устрем и привързаност към долното и материалното.”

12. Старецът Порфирий казвал на свое духовно чадо: “Нека се приближим към Христа, но не поради страх от това, какво ще стане с нас след смъртта, а да Му открием сърцата си, за да може както когато смъкваме завесите от прозорците стаята веднага се изпълва със слънчева светлина, да дойде Христос и при нас, и ние да Го възлюбим искрено. Това е най-добрият начин.”

13. Полезен е съветът на стареца Иероним: “Отвън изглеждай един човек, а вътре бъди друг. Бъди тайнствен човек.”

14. Старецът Иаков, за да почувства по-добре суетността на живота, често посещавал гробищата. Той казвал: “Беше ми станало навик да ходя редовно на погребения на нашето селско гробище. Това, разбира се, не означава, че тогава изпитвах меланхолия или душевна тревога. Аз ходех там и философствах за суетността и преходността на живота и в душата ми се зараждаше паметта за смъртта.”

15. Старецът Паисий казвал: “В началото на духовния живот Бог от любов не разрешава на човека нито да познае своята греховност, нито многото Му благодеяния, за да не се отчае, особено ако е впечатлителен”.

16. В духовния подвиг са необходими надежда и търпение, защото, както казвал старецът Паисий, “те прогонват зимата и студовете и донасят хубавото време и пролетта, която стопля земята със слънчева светлина и постила зеления си килим. Да не чакаме духовна пролет, ако не преживеем преди това духовна зима, по време на която ще погинат духовните паразити. Нека не чакаме в нас да порасне Божественото, ако още не е умряло човешкото.”

17. Сред хората се срещат различни характери. Старецът Иосиф казвал по този повод: “Има меки души, които лесно могат да бъдат убедени. Но има и корави души, които се покоряват трудно. Те се различават едни от други както памукът и железото. За памука е достатъчно само помазването със слово, докато за покоряването на железото са нужни плачът и пещта на изкушението. Човек, който има твърд характер, трябва да покаже търпение в изкушенията, за да се очисти. Ако няма търпение, той прилича на светилник без масло, който скоро угасва и погива.”

18. Християните трябва да осъзнаят, че в живота им има една най-висока цел. Старецът Евсевий казвал за това: “Смисълът и целта, заради които човек живее на земята, са уподобяването му на Христа.” И това ще бъде възможно, “когато той види в Христа съвършен идеал и започне да живее и постъпва съгласно с Неговите слова и заповеди”.

19. Старецът Амфилохий казвал: “Духовното израстване е възможно само от почвата на сърцето, защото само в него могат да се посеят духовни семена, за да дойде след това благодатният дъжд на Светия Дух и да поникнат истинските плодове, които ще се пазят в две хранилища: първо, на небето, и след това в земното хранилище за нищите хора и за онези, които изпитват духовна жажда”.

20. За истинския християнски живот старецът Порфирий казвал: “Мнозина казват, че християнският живот е неприятен и труден. А аз казвам, че той е приятен и лек, но поставя две условия: смирение и любов.” Друг път добавил: “Сега ние трябва да придобиваме благодатта Божия. Без Божията благодат нашите старания не ще дадат плод и ние не ще влезем в рая. Бог ни дава Своята благодат тогава, когато сме смирени.”

21. Старецът Порфирий сравнявал духовния подвиг с грижите за градина. Той казвал: “Какво е духовен подвиг? Ето душата - тя е градина, разделена на две части. На едната половина прорастват тръни, а на другата - цветя. Имаме и цистерна с вода, с два крана и два улея. Единият отвежда водата при тръните, а другият - към цветята. Всеки път аз мога да отворя само единия от крановете. Аз оставам тръните неполеети и те увяхват, поливам цветята - и те цъфтят.”

22. За победата над страстите е нужен голям вътрешен подвиг. Старецът Иосиф обяснявал: “Добрите дела, милостинята и всичко външно умъртвяват малко високомерието на сърцето. А душевният подвиг, болката от покаянието и съкрушението смиряват високомерието.”

23. Старецът Иероним от о. Егина давал съвети на своите посетители относно духовния подвиг. Той казвал: “Наслаждавайте се на духовния живот. Няма нищо по-сладко от него. Подвигът е жесток, но венците са сладки. Зимата е люта, но е сладък раят. Без подвига няма да придобием добродетели.” “Избягвайте празнословието. През тия четиридесет години, които служа в Егина, не съм седнал нито веднъж на маса. Когато настоявах, най-много изпивах чаша кафе. Нищо повече. Голямата смелост в държанието, откровеността и волността отслабват съпротивлението на човека и полека идва изкушителят и ни обгражда с напасти. По-добре избягвайте това, доколкото е възможно.” Той използвал и една притча, за да подкрепи новозапочналите. Често разказвал историята за малкото растение, “което отначало пораста малко, на една педя, и си остава такова. Градинарите мислят, че въпреки грижите то повече няма да порасне, и скърбят. Но след известно време,

когато изглежда, че вече не се развива, това растение се разраства и се издига нависоко.”

24. Без бодърстване не може да има духовен подвиг. Старецът Евсевий подчертавал: “Нужно е внимание и прилежно наблюдение на вътрешния и външния човек, за да забелязваме добре онова, което е у нас. Това, което не е Божие, трябва да отхвърлим, а да придобием благото, което отсъства у нас и което Бог ни заповядва да имаме. Когато така изследваме самите себе си и имаме ревност, Божествената благодат напълно ни избавя от злото и ние придобиваме добродетел.”

25. Старецът Амфилохий казал: “Духовните подвизи трябва да носят печата на искрена любов и смирение. Защото само облеченият в тези одежди не се съобразява нито с трудностите на този живот, нито с ненавистта на сатаната, нито със злобата на неговите оръдия.”

26. Особено интересни са някои страни от живота на старците. Свети Антим от о. Хиос, обръщайки се към монахините - своите духовни дъщери, - казал: “Дори да бях неграмотен, все едно бих се опитвал да постигна нещо с велики подвизи. С пост, бдения молитви, сълзи, коленопреклонения, мъчения ден и нощ. Думите ми изглеждат фарисейски, но аз ги казвам, за да ви укрепя. Говоря не фарисейски, а човешки. Демоните ме горяха и измъчваха, но аз не се предавах. Не си дояждах хляб, не си допивах вода, не се насищах на сън и много други неща правех, които само Бог знае. Аз не давах покой на плътта си. Сам на себе си зелено клонче не съм дал. Един чувал ми бе за постелка и облегал на корена на маслиново дърво, заспивах за малко. Демоните не ме оставяха на мира дори за миг.”

27. Заслужават внимание съветите на стареца Йоил към неговите духовни чада: “Без кръста никой не достига рай. Но ние трябва да носим кръста си, а не да го влачим. За да подигнем кръста си, трябва да виждаме нашата цел. Да вземем например масата. Ако някой я хване за единия край, трудно и не за дълго ще може да я повдигне, дори и да притежава голяма мускулна сила. Но ако я вземе през средата, лесно ще я вдигне и ще я пренесе там, където пожелае.” “Стремете се към ясност. Постепенно ставайте искрени.” “Да” да бъде “да” и “не” - “не”. Никога не забравяйте следното: каквото имате в сърцето, това трябва да го имате и на езика си. Но и онова, което имате на езика, задължително трябва да го имате в сърцето.” “Не забравяй, че Бог уважава свободата ти. Твоето спасение е в собствените ти ръце. За да те спаси, Бог иска и ти да желаеш същото.”

28. Старецът Паисий съветвал: “След излизането от църквата хиляди пъти е по-добре да бягаш от хората като от диви зверове, за да опазиш своето духовно разсъждение и онова, което си изнесъл от нея, отколкото да седиш и да разглеждаш палтата и вратовръзките и да се ядосваш после от драскотината, която врагът ще направи в сърцето ти.”

29. Любовта трябва да ръководи духовния подвиг. Старецът Порфирий съветвал: “Трябва да извършваме своя духовен подвиг не с проповеди и препирни, а с истинска, но тайна любов. Когато доказваме своето, другите се съпротивляват. Когато ги обичаме, те идват в умиление и ние ги покоряваме. Когато обичаме, си мислим, че донасяме полза на другите. В действителност ние донасяме полза на самите себе си.”

30. Същият старец казал: “Каквото правим, да го правим с желание, свободно, отговорно и с удоволствие.”

31. Заслужават да бъдат споменати следните практически съвети на стареца Георги от гр. Драма: “Никога не завиждай на богатия. Винаги живеј скромно и смирено, без егоизъм, защото егоизъмът е страшен грях. Когато чуваш как осъждат някого, дори и да казват истината, никога не добавяй и своето осъждане, а винаги казвай добро и скърби за този човек. Винаги се грижи за любовта към нищите, старите, сираците и болните. Общувай с тях и изобщо с онези хора, които другите унижават. С честен труд изкарвай хляба си. Не забравяй за милостинята. Това е пътят, по който трябва да вървиш. Винаги мисли за това какво добро да направиш. Именно това е християнският живот.”

32. В духовния живот преуспяват ония хора, които обичат Христа. За да подчертае тази истина, старецът Иероним използвал следния пример: “Ако искаш дори за една година да свариш две-три кила боб с помощта на една шепавъглени, нищо няма да се получи, защото огънят е малко. Същото е и с духовното. Ако имаш малко любов към Христа, при теб няма преуспяване. Трябва да се умножи любовта.”

33. Интересни са и следните примери, които е използвал старецът Иероним, съветвайки своите духовни чада: “На една стена имаме два крана. Единият е по-високо от другия. Ако отворим долния кран, цялата вода ще изтече и горе няма да остане нищо. Така се случва и с духовното. Нека затворим долния кран, който е недуховната любов към хората и света, и отворим горния, тоест нека се укрепим в любовта си към Бога.” “Овесът храни коня. Когато конят е здрав, той работи и е послушен, радва стопанина си и той му добавя храна. Нещо подобно става и с нас. Ако сме послушни на Бога, подвизаваме се и силно желяем благо, Бог ни добавя благодат и духовни блага. От нас зависи дали ще се насищаме духовно, или ще гладуваме.” Обръщайки се към човек, който учел музика, той казал: “Добър музикант си, но не се е намерил майстор, който да ти помогне да станеш по-добър. Ще ти дам един пример. От дивото дърво в гората майсторът може да направи прекрасна маса. Но ако не се намери майстор, дървото ще си остане такова, каквото е.”

34. Старецът Паисий казал: “Христос целият е доброта, утешение и с Него винаги се диша леко. При Него духовният кислород е в изобилие.”

35. Старецът Епифаний казал: “Едностранчивостта, по същността си еретическа, причини на Църквата голяма вреда. Допреди няколко години не можеше да се говори за монашество, а само за проповеди, катехизация, цикли от беседи и друго подобно. Днес не може да говориш за братствата, без да те очернят ненавиждащите тази дейност хора. Всичко, което се върши зад църковната ограда заради славата Божия, е приемливо. Един иска да произнася изобличителни проповеди, друг може да има стремеж към пеенето, трети желяе да се уедини в киновия, четвърти - в пещера, пети иска да стане женен или неженен свещеник, а друг - да пише религиозни книги. Всичко това е приемливо, ако не го абсолютизираме, а го правим заради славата Божия.”

VIII. ДУХОВНИТЕ ПОУЧЕНИЯ

1. За необходимостта от изучаването на Евангелието старецът Иероним казал: “В напълно затворената къща е тъмно. Ако отвориш прозореца, ще видиш най-големите неща. Ако отвориш още нещо и проникне светлина, ще видиш и по-дребните. А когато слънчевата светлина проникне вътре, ще видиш и праха, кръжащ във въздуха. Същото става и в душата, която приема светлината на Евангелието. Тя вижда и най-дребните грехове.”

2. Старецът Порфирий, обръщайки се към свой посетител, казал: “Чети много, за да просветли Бог твоя ум. Знаеш ли, аз четях много и за да не ме безпокоят другите, се качвах на едно дърво по саморъчно направена стълба, която после вдигах при себе си, така че да не ме виждат и да не ме безпокоят. Там четях с часове.”

3. Същият старец често използвал и следния образ: “Ето, ти се намиращ в тъмна стая и махаш с ръце, за да прогониш тъмнината, която естествено не изчезва. Но ако отвориш прозореца и вътре проникне светлина, тъмнината ще изчезне. Същото е и с поучението. Свещеното Писание, житията на светците и Светите отци са светлина, която прогонва душевния мрак.”

4. Духовната полза не се придобива от простото изучаване на Евангелието. За това старецът Евсевий казал: “Колкото много и да знае човек, неговото знание не му помага, ако не го посети благодатта на Светия Дух. Човек прилича на къща, която е безполезна, ако е затворена. Нужен е ключ. Така и човешкият ум, ако не бъде отключен от благодатта, не донася полза на човека. Един преподавател от университета ми казваше, че разбира творенията на философите, които изучава. Но изучавайки Евангелието, разбира само думите, а не и дълбокия им смисъл.”

5. Старецът Иоил, който бил учен човек и велик писател, подчертавал, че поучението трябва да се съпътства и с подвиг. В частност той казал: “Когато започнеш да четеш Светите отци, ще видиш, че по много въпроси те имат свое мнение и понякога разногласия. Ето например някой откъс от Писанието: един го тълкува така, а друг - иначе. Но ако има някой въпрос, по който при Отците няма разногласие, то това е въпросът за подвига. По него съществува съборно съгласие. Всички те възпяват поста, бдението, доброволната бедност, озлоблението спрямо тялото и изобщо - добрия живот.” И добавял: “Ние гледаме какво са казали и какво са написали Отците, но не и как са живели. Вместо да съставяме коментарии за писанията им, ние би трябвало да подражаваме на тяхното житие. Отците са се молили много, много са бодърствали, много са постили, обичали са нищетата и простотата, ненавиждали са светското мъдруване, борели са се със заблужденията, презирали са житейския покой, избягвали са наградите, славата и почестите и са обичали мъченичеството. Правим ли и ние така? Ние държим в ръцете си книгите им, но нашият живот е отрицание на техния. Отците са живот, а не филология!”

6. Старецът Амфилохий убеждавал: “Дайте на душите си с простота да приемат онова богатство, което предлагат Светите писания на Отците на нашата Църква и се постарайте да го опазите с добродетелта на смирението. Когато вашето поучение започне да се съпътства от свети страх, тогава ще почувствате Божествената благодат.”

7. Старците са изпитвали особена любов към авва Исаак Сирин. Старецът Иероним убеждавал духовните си чада да изучават аскетическите му слова. Той казал: “Четете от книгите на преп. Исаак Сирин по една страница на ден. Исаак е огледало. Гледайте къде се намирате. Исаак е термометър. Аз много обичам благословения авва Исаак. Той е моят старец.” И предпочитал сам да чете трудовете му, дори когато това било трудно за очите му, защото “онзи, който чете, е като жътвар, а слушащият събира останалите класове”.

8. Относно четенето на различни книги старецът Порфирий обяснявал: “Лошата книга ти причинява зло. Добрата книга ти носи полза. И ако ти все още не си готов да приложиш това на практика, но вътрешно силно го искаш, полека след време, без принуда и натиск съзрява и пожелаването на доброто и ти най-накрая ще се ползваш от него.” А за неспособността на някои да запомнят това, което четат, той добавял: “Знайте, че всичко се наслаждава в нашата памет и в подходящ момент Христос ни го открива.” Друг път той убеждавал хората да четат Евангелието, “в което са заключени съкровища и което разрешава всички проблеми. Това е наистина философия. Това е философия на Откровението. Тук са истините Божии - така, както са били изразени в началото. Няма други - нови истини, независимо от това, че светът прогресира и с помощта на науката хората летят към звездите.”

9. В наши дни се издават много книги, затова е необходимо голямо внимание при подбора им. По този повод старецът Иоил давал следните съвети: “Трябва да бъдем много внимателни в избора на четените от нас книги, защото времето е скъпо и не трябва да го хабим за сиви и безвкусни четива. Книга, която не си струва да бъде прочетена втори и трети път, не си струва да бъде четена нито веднъж.”

10. Старецът Паисий подчертавал, че трябва да четем Евангелието, Отците и поучения. Но той пояснявал, че “целта на четенето е човек да изпълнява прочетеното. Ние четем не за външно заучаване, а за вътрешно. Не за упражняване на езика, а за да получим огнен език и да преживяваме Божиите тайнства. Учението, придобиването и получаването на знания за обучаване на другите, без и самият човек да изпълнява всичко, не му донасят никаква полза. Той само пълни главата си с въздух и най-много, което може да направи, е да достигне до луната с помощта на машини. Но целта на християнина е да се издигне до Бога без всякакви машини.”

IX. ИЗКУШЕНИЯТА

1. Старецът Даниил от атонския скит Катунски казал, че демонът “на нищо не се радва толкова, както на общуването с човек, който е егоистичен и работи за своето “аз”, независимо от това какъв е той: богослов, усърден или велик подвижник. И обратното, той се страхува от съзнателно смиrenomъдрият и послушния.”

2. Дяволът се намира навсякъде. Старецът Иосиф обръщал внимание на следното в молитвата на подвижниците: “В трите съставки, които формират човека: душата, тялото и окръжаващата среда - се намира окопалият се и въоръжен до зъби враг. Той не пропуска подходящ случай да потисне или изпита вярата на

човека. Дяволът в зависимост от обстоятелствата напада и се противи на нашите собствени решения. Но най-главната му цел е да порази вярата в човека и да го опозори, като го направи предател и скептик. Ако това му се удаде, той убива и усърдието, и ревността. Цялата война е заради вярата, но пък и вярата държи всичко. Ако тя се поколебае, всичко ще се разклати и ще се разкъса фронтовата линия.”

3. За хитростите на дявола старецът Епифаний казвал: “Колко е коварен дяволът! На младоженци, сключили щастлив християнски брак, той нашепва: “Колко по-добре би било, ако бяхте отишли в манастир и изпитвахте духовни небесни радости, далеч от семейните грижи, които ви разсейват и влекат надолу!” На други, които са се оттеглили в манастир, пожелали девство в Христа, шепне: “Колко по-добре би било, ако бяхте сключили брак, бяхте създали домашна църква и живеехте в семейно щастие далеч от жестокия аскетизъм и уединение, които ви потискат!” И ако жененият бе станал монах, а монахът се бе оженил, той би им казал обратното. И всичко това е, за да ги хвърли в отчаяние и да ги отклони от пътя на спасението, защото и благословеният брак, и девството в Христа са спасителен път.”

4. Старецът Евсевий казвал за нападенията на дявола: “На дявола му е по-леко да ни отклони надясно и да ни хвърли оттам в падения, защото това ни изглежда ревност по Бога, добродетел и изпълнение на задълженията, а това е по-опасно, отколкото падението вляво, в което ясно се вижда грехът. Ние трябва винаги да пазим мирно състоянието на душата си.” И той съветвал своето духовно чадо: “Ако не виждаш в другите хора съгласие с твоите възгледи, не се учудвай. От думите на Господа знаем, че лукавият въздейства на възгледите на хората и помрачава умовете им, за да не видят полза за себе си и да не бъдат послушни на гласа Господен.”

5. Относно противодействието на изкушенията старецът Порфирий съветвал: “Вървете по своя път. Дяволът ще идва със своите помисли и ще ви дърпа за ръката, отклонявайки ви от него. Но вие не се обръщайте, не започвайте разговор и не противоречете. Така дяволът ще бъде поразен и ще ви остави.”

6. Старецът Иосиф казвал, че началата и властите на тъмнината “биват оборвани не със сладкиши и локум, а с поток от сълзи, с душевна дори до смърт болка, с изключително смирение, велико търпение и непрекъсната болезнена молитва”.

7. Освен другите нападения дяволът атакува душата на християнина, подвизаващ се в Христа и с духа на скръбта. За това старецът Даниил казвал: “Тази скръб не идва в душата заедно с оскърблението, както това е обичайно за дявола, но покрива с най-тънка умна пелена едновременно и душата, и всичките ѝ сили и я прави жестока и неспособна към умиление. Тя отнема ревността и вярата и лишава ума от силата да произвежда спасителни помисли.”

8. Старецът Паисий казвал, че Бог допуска изкушенията, “за да ни очисти от мръсотията със скърби и ридания, за да направи непорочна душата ни и за да сме принудени заради спасението си да прибягваме към Бога”.

9. За да противостоям на изкушенията, е нужно внимание. Характерни са думите на стареца Амфилохий: “Когато някой замерва с камък куче, често пъти вместо да се нахвърли върху него, то се хвърля върху камъка и го хапе. Така

правим и ние. Изкусителят изпраща някой друг, който да ни изкуси със слово или постъпка, и ние наместо да се нахвърлим върху оня, който е хвърлил по нас камък, т. е. върху изкушението, хапем камъка - своя ближен, когото ненавистникът на доброто използва.”

10. Пак той подчертавал следното: “В часа на изкушението ние трябва да търпим и да се молим. Изкусителят е голям майстор на своето дело. Той прави последните първи. Безпокои се, тъгува и създава външна бран. Той е много опитен. Разколебава човека и затова ние понасяме много крушения. Когато сме в изкушение, тогава върху нас снизхожда Божията благодат. Когато някой бива изпитван в изкушения, той се уверява в своето безсилие, смирява се и привлича Божията благодат. Не се огъвайте пред ветровете на изкушенията. Те не могат да ви сторят нищо.”

X. ДУХОВНИТЕ ОПИТИ

1. Който възделее Христа, той се отдава на непрестанна молитва, която, както казвал старецът Иероним, “обновява човека, радва го и го прави целия дух. Той не чувства, че има вътрешности, месо и кости. Той е дух. И когато неговото желание се разгори силно, вече не може и да говори. Той чувства вътре в себе си Бога и плаче.”

2. Още два опита на стареца Иероним: “За духовния живот е нужно голямо внимание. Той е много сладък, но е нужен подвиг. За да се спаси, човек трябва да се умие или със своята кръв, или със своите сълзи. Светите мъченици са се умилени с кръвта си, нека ние пък да пролеем поне малко сълзи.” “Аз не познавам нито една църква, която да не е прекрасна. Навсякъде чувствам едно и също. Ако вляза в малък параклис, където има само една икона, и това ми е достатъчно. Бог е навсякъде. И нека не мислим, че Той се намира само в големите и впечатляващи църкви.”

3. Старецът Филотей казвал: “В детските си години, четейки жития на светиците, аз почувствах, че в сърцето ми сякаш влезе лъч Божествена светлина, която го изпълни със сладост, радост и веселие и възпламени желание и любов към Бога и небесното. Тогава независимо дали спях, ходех или разговарях, умът ми размишляваше за небесното и сърцето ми се прилепяше към Бога.”

4. Старецът Амфилохий казвал: “Духовният живот има много радости. Ти се възнасяш, оставяш света и не се грижиш за нищо. Ставаш дете и Бог се вселява в сърцето ти.”

5. За уединението, което съвременните хора избягват, старецът от о. Патмос казвал: “Уединението е беседа с Бога и с духовете, които се приближават към нас с любов и грижа. Аз никога не ще заменя голите и тъмни скали на Патмос с китните цветни градини на Атина. В града хората не мислят свято. Те виждат цветята и красивите вили, но сърцето им нито веднъж не принася благодарност на Бога, окръжил ни с такава красота. А в пустинята и най-грозният пейзаж, и най-безгласната птица подтикват към съзерцание на Бога. И така щастлив е този, който се намира близо до Бога, дори и да живее на някоя скала.”

6. Старецът Порфирий казвал: “Когато ни посещава Светият Дух, ние разбираме и не се съмняваме ни най-малко в това. Това не прилича на нашето

обичайно умиление. Това е нещо, което идва свише и ни преобразява напълно, прави ни други хора. Когато идва в нас Христос, ние живеем с любов, обгръщаща целия свят. Злото, грехът и ненавистта изчезват сами и не могат да останат, защото повече нямат място в нас.”

7. Да живеем в райско блаженство можем още в този живот, когато за това има необходимите условия. Атонският старец Гавриил казвал: “Чистата простота, съединена със страха Божий, довежда човека в блаженото състояние, което първите хора са имали в рая преди падението.”

8. Старецът Амфилохий казвал на своите духовни чада за това какви трябва да виждаме другите хора следното: “Всички трябва да виждаме по-висши от себе си, колкото и немощи да имат те. В общението си с другите не бъдете строги, но дръжте в мисълта си, че всеки човек има същото предназначение, каквото и вие. Аз с благодатта Божия всички виждах по-висши от себе си и свети.”

9. Особен интерес представлява опитът, който старецът Епифаний споделил с монаси, за да ги ободри в подвига на отсичане на своята воля. Той казал: “Ах, отци мои! Да знаехте как съкруших волята си! Две неща обичах в живота си: да чета и да пиша, но и от това се лиших и се лишавам така, както хората губят най-голямата си радост в този свят. Когато изучавам Свещеното Писание и Отците, тогава възхождам от земята на небето. А що се отнася до писателството - простете ми това, което ще кажа, - но от него се опиянявам. Аз виждам как пишат другите: те зачеркват, пишат, отново зачеркват и пак пишат... Аз пък не успявам да изразя мислите си, защото те ме затрупват като сняг и ръката ми сякаш получава криле. Но въпреки тази моя способност към писателство и жаждата за четене аз се лишавам и от това. Седя и вдигам слушалката на постоянно звънящия телефон, за да разреши едно или друго затруднение. Или изповядвам с часове не само образовани, но и прости и неграмотни хора. С тия думи не унижавам Тайнството на изповедта за сметка на писателския труд. Но Божията воля за мене е изповедта, а не четенето и писането, които ме привличат.”

XI. ГРЕХЪТ, ПОКАЯНИЕТО, ИЗПОВЕДТА

1. За пагубните последици на греха старецът Йоил от гр. Калама казвал следното: “Грехът помрачава ума. В тази тъмнина се намира оня, който е сластолюбив, завистлив, користолюбив, егоистичен и уверен в това, че може да познае цялата премъдрост и да изучи всички езици на света, имайки голям опит да достигне дълбоки старини, но поради своето сластолюбие, сребролюбие и други страсти той не вижда нито роднинството, нито дружбата, нито човека, нито Бога, нито тялото, нито душата. Грехът поврежда най-прекрасното благо, което имаме - нашата воля. Той поврежда волята така силно, че дори понякога грешникът да има проблясъци на трезвеност и да вижда своята погибел, и тогава не може да се въздържи.”

2. Старецът Гавриил казвал, че грехът довежда до безверие. В частност той казал: “Всеки човек се скланя към злото и греха, но ако се забави в него и се склони към още по-голямо зло, с това ще заглуши своята съвест, за да се усъмни в заповедите Божии и да се разубеди в правилността им, и така накрая той стига до

неверието и се отчуждава от Църквата и Тайнствата ѝ, а преди всичко от Покаянието и Изповедта.”

3. Старецът Иоил казвал: “Няма голям и малък грях. Малък или голям - грехът е винаги грях. Малките грехове ни причиняват повече злини, отколкото един голям грях, защото минават незабелязани и ние не се стремим да ги поправим. Големият грях е винаги пред мене (Пс. 50:5). Както например бръшлянът по някое дърво. Трябва да го унищожим, ако не искаме дървото да изсъхне. Но малките паразитни растения по ствола ние пренебрегваме.”

4. Душата се очиства от петната на греха чрез покаяние. Старецът Антим от о. Хиос често напомнял тази истина на своите монахини, използвайки следния пример: “Какво правят ония, които имат мръсотия по лицето и ръцете си? Те пускат крана, за да тече вода в изобилие дотогава, докато не очистят тялото си. Нека и ние да им подражаваме. Да отворим не един, а два крана - нашите очи, за да потекат от тях изобилни сълзи на покаяние, които ще измият всички отрови на суетния свят, омърсили и зацапали душата ни. Само сълзите на покаянието могат да очистят душата.”

5. Старецът Филотей казвал: “Признак на истинското покаяние е дълбокото преживяване, съкрушението и скръбта на сърцето, въздиханията, молитвите, постите, бденията и сълзите. Такова покаяние е истинно и истинско. Такова покаяние принася полза, защото дава прощение на грешника и го прави приятел Божий.”

6. Човек бива доведен до покаянието, когато приема Христовата светлина. Това подчертавал старецът Порфирий: “Всеки човек е силно обвързан с онзи грях, който му е присъщ. Трябва да се остави отворена поне една пролука в душата, за да влязат вътре светлината и любовта Христови. Така ще започне освобождаването ѝ. Инициативата винаги принадлежи на Христа. Човек трябва да откликне на нея и при непрестанно старание той ще може да почувства великолепието, което му открива Бог.” И друг път обяснявал: “Не можеш да се покаеш истински, ако не се намиращ изцяло в преизобилната Божия любов. Тоест само Бог и ти, Христос и самият ти. Любовта Христова винаги идва при теб чрез другите хора.”

7. Старецът Иаков убеждавал християните да пристъпват към тайнството на Покаянието без колебания. Той казвал: “Не се колебайте, не се срамувайте. Каквото и да сте направили - дори най-големият грях, - духовникът има власт от самия Владика Христа и Апостолите да ви прощава, покривайки ви със своя епитрахил.”

8. На един изповядал се грешник старецът Амфилохий казал: “Брате, забрави греховете си, нашият Христос ги е зачеркнал от Книгата на Живота.”

9. Свети Антим от о. Хиос съветвал своите монахини: “Нека не идваме на изповед с оправдания, за да убедим духовника в това, че не сме виновни за едно или друго или че някой друг ни е подтикнал към греха. Но да идваме с покаяние, със съкрушение, със смирение. Всеки път, когато падаме, да прибягваме към изповедта.”

10. Достойни са да бъдат приведени и следните думи на стареца Порфирий: “Изповедта за човека е начин да достигне Бога. Това е приношение на Божията любов от човека. Никой и нищо не може да отнеме от него тази любов.” “Меланхоликът се занимава само със себе си. Грешникът, който се кае и се

изповядва, престава да пребивава в себе си. Ето го онова великото, което притежава нашата вяра: изповедника, духовника. Не се връщай към онова, което си казал на стареца и за което си получил прощение.” “От време на време трябва да се прави генерална изповед, защото различните психологически травми и разнообразието на това, което ни се случва, създават в нас телесни немощи. На изповедта трябва да казваме не само греховете си, но и различните помисли: например помислите на страха, скръбта, радостта, огорчението, които са предизвикани от различни събития: земетресения, смърт, сватба, маловерие и т. н.”

11. Старецът Иаков съветвал: “Вярващият не трябва да разказва на другите нито за своята изповед, нито за живота си и своя духовен подвиг. Нека всичко да бъде в тайна и за всичко да се съветва с духовника.”

XII. ПРИЧАСТИЕТО

1. Старецът Амфилохий казвал: “Когато се причастява, човек получава сила, просвещава се, вижда нови хоризонти и чувства радост. Всеки по различен начин - според разположението и душевния си плам. Един чувства радост и покой, друг - мир, трети - дух на вяроност, четвърти - неизразимо състрадание към всичко. Лично аз често съм бил изморен, но след Божественото Причастие не усещах вече никаква умора.”

2. Особен интерес представлява следният духовен опит на стареца Иаков: “Аз започвах своето свещенослужение в манастир, според чийто устав наред с ежедневните служби се предвиждаше и извършване на ежедневна Божествена литургия. Много рано сутринта ние започвахме службата и преди напълно да се развидели, завършвахме Божествената литургия. Така, причастявайки се ежедневно с Пречистите Тайни, чувствах в себе си такава сила, сякаш бях като лъв. Такъв Божествен огън имах в душата си, че цял ден не усещах нито глад, нито жажда, нито студ, нито жега. От сутринта до вечерта неуморно работех. И дори през лятото по обяд, когато другите отци се уединяваха в килиите си, търсейки малко прохлада, аз носех чернозем и наторявах градините зад манастира, за които се грижех.”

3. Същият старец ни открива следния потресаващ факт: “Когато причастявам хората, никога не виждам лицата им. Но веднъж помисълът ми подсказа да погледна лицата на пристъпващите към Божественото причастие. Тогава видях, че лицето на един е като на куче, на друг - като на маймуна, и лицата на останалите хора приличаха на муцуните на различни животни, много страшни. “Боже мой - казах си, - та те са хора, защо лицата им са като на животни?” Но някои пристъпваха към Причастието с мирни и чисти лица и след като се причастяха, лицата им сияеха като слънце.” Друг път старецът разказвал следното: “Веднъж видях на светия дискос съсирек от Кръвта и, разбира се, го показах на един от братята, ала той скоро изчезна.”

4. Християните не разбират, че Божественото причастие е едно от задължителните Тайнства на церемонията. Повечето не се причастяват както трябва. Старецът Филотей казвал за това: “Някои хора изобщо не се причастяват поради неверие и нечестие. Други пък поради неведение, маловерие, нерадение и липса на

истинска и чиста любов към Бога се причастяват веднъж-дваж годишно, и то по навик, без страх, без вяра и любов. Прискърбно е и заслужава много сълзи, когато иереят от царските врата призовава хората към Причастие, но не се причастява никои.”

5. Старецът Иероним подчертавал: “Онзи, който се причастява правилно, преди Причастието трябва да има страх, благоговение и съкрушение, а след него трябва да усеща покой и радост, ала трябва да съзнава и това, че не е готов за Тайнството.”

ХІІІ. ВЯРАТА, СМирЕНИЕТО, ИЗПОВЕДТА

1. Старецът Иосиф Исихаст подчертавал, че добродетелите се придобиват със старанието на човека при подкрепата на Божията благодат. Той използвал следния пример: “Земеделецът преорава земята, оплевява я, сее и чака Божията милост. Ако Бог не прати в нужното време дъжд и благоприятни ветрове, земеделецът губи наградата за трудовете си. Така става и с нас. Ако Господ не ни прати очистващите води на Своята благодат, ние оставаме голи, без плодове и делата ни стават храна за демоните, защото ги задушават нашите страсти - и ние не пожънваме нищо. Да не забравяме, че добродетелите, “не сторени добре”, стават зло.”

2. За добродетелта старецът Паисий казвал, че “тя има свойството да издава човека, където и да се скрива той. Дори да се престори на юродив ради Христа, тя, макар и по-късно, ще го издаде и ще помогне на много души”.

3. Старецът Филотей от о. Парос казвал: “Истинското щастие е смирението на тялото. Истинското щастие е добродетелта. Онези, които се подвизават да придобият добродетел, да изпълнят заповедите Божии, са истински щастливци.”

4. Какво е вярата? Старецът Йоил казвал, че това е “неоспорим опит. Защото Бог не е просто някой съществуващ, но Той е истинно Съществуващият. Бог има по-безспорно битие, отколкото единицата в математиката. Не бива нито да се фантазира, нито да се пустослови. Ние трябва да мислим логически: не само да витаем в облаците, но и да ходим по земята. Ако витаем в облаците, а не стъпваме по земята, ще ни отнесе вятърът - и нас, и нашите аргументи.”

5. Вярата отменя знанието, което поражда съмнение във всичко, и дава дара на духовното знание, което според стареца Иосиф не противоречи на вярата, но лети с нейните криле и изследва дълбините на тайнствата. В частност великият Исихаст писал до едно свое духовно чадо: “Изпитай дали вяра имаш в себе си или в теб господства знанието. И ако възложиш всичко на Бога, то ето, ти вече си придобил вярата и непременно, без всякакво съмнение, ще придобиеш Бога като свой Помощник. Когато и десет хиляди пъти бъдеш изпитан и те изкуси сатаната, за да ослаби вярата ти, хиляди пъти предпочети смъртта и не се покорявай на знанието. Така пред теб ще се отвори вратата на Тайнствата и ти ще се учудиш, че преди си бил свързан с оковите на знанието, а сега се носиш на Божествени криле над земята и видишваш друг въздух - въздуха на свободата, от който, разбира се, лишават себе си другите. Но ако виждаш, че в теб царува знанието и при най-малката опасност се объркваш и отчайваш, знай, че още нямаш вяра, а следователно и надежда в Бога.”

6. Старецът Паисий казвал за тайнствения опит, който идва с дълбоката вяра: “Светият подвиг с неговото велико самоотрицание, който се ражда от голямата вяра и любов към Бога, носи на човека истинска радост и той се радва, че живее, защото сърцето му се извисява, славословейки своя Благодетел Бога, радва се и на това, че ще умре, защото отново ще иде при Бога и там ще продължи своето славословие.”

7. Старецът Антим, за да подкрепи духовно своите монахини и да укрепи ревността им в постигането на смирение, казвал: “Понеже не сме постигнали съвършенство, нека да извършваме добродетели и да се постареем да придобием поне смиреномъдрие. Така онова малкото, което правим, ще се приближи до великите трудове и подвизи на древните монаси. Тогава един самоотвержено проливал кръвта си, друг бил хвърлен в морето, трети дълги години изтощавал себе си с подвиг в пустинята, четвърти бил посечен от палачите. Нека да заменим всичко това със смиреномъдрие. Аз ще ви дам няколко практически съвета. Например някой идва при тебе и ти казва нещо. Думите му отекват в теб като остра болка. Не говори, а падни по очи, за да победиш. Друг те ругае, казва ти слова, които изгарят до дъно душата ти, ослабват ревността ти, причиняват ти силна болка. Мълчи и падни долу, за да прелети стрелата над тебе. За това твое смирение Бог ще ти даде такава награда, каквато е дарувал и на онези, които са се подвизавали с велики подвизи и са претърпели мъчения.”

8. На въпроса защо не приема хиротония за епископ, старецът Евсевий отговорил: “Това не е трудно. Бих станал такъв, ако исках. По-трудно е да станеш човек Божий.”

9. Старецът Филотей казвал: “Вярата довежда страх за човека. Какъв страх? Страх да сториш грях. Страх да не огорчиш Бога. Онзи, който се страхува, се смирява, а смиреният има в себе си Духа Свети.”

10. За горделивеца старецът Амфилохий казвал: “Егоистичният човек не привлича никого. Дори и да привлече някой, той скоро ще се отдръпне. Духовният съюз става неразривен само тогава, когато човек срещне детски дух, невинност и святост.”

11. От духовното завещание на стареца Порфирий: “Моля вас, които ме познавахте, да се молите за мен, защото и аз много смирено се молах за вас. Но сега, когато отивам на небето, чувствам, че Бог ще ми каже: “Какво търсиш тук?” Аз мога да Му кажа само едно: “Недостоеен съм да бъда на това място, но нека Твоята любов направи с мен това, което желае.” Оттук нататък не зная какво ще стане. Но много искам да се осъществи любовта Божия.”

12. Заслужават да бъдат споменати и следните думи на стареца Порфирий за смирението: “Послушанието донася в сърцето смирение, смирението - разсъждение, разсъждението - интуиция, интуицията - прозорливост.” “Нека бъдем смирени, но да не смиренословим. Смиренословието е дяволска мрежа, която носи отчаяние и инертност, докато истинското смирение донася надежда и изпълнение на Христовите заповеди.” “За да се промени човек, трябва да дойде Божията благодат, но за да дойде благодатта, трябва да се смирим.” “Християнинът трябва да избягва мъчителната религиозност: както чувството за своето превъзходство поради добродетелите, така и чувството на униженост поради своята греховност.

Едно нещо са комплексите, друго - смирението; меланхолията е едно, а покаянието - съвсем друго.”

13. Старецът Йоил често казвал за себе си: “Аз приличам на таралеж. От която и страна да го пипнеш, ще се натъкнеш на бодли и ще се нараниш до кръв.” И друг път, защитавайки монашеския живот, обяснявал: “Без смирение човек не вижда Божието лице. Смирение за тялото са постът, бдението, аскетичният начин на живот и изобщо подвигът. Смирение за душата е неизвестността. Точно това прави монахът: смирява с подвига тялото, а с неизвестността - душата.”

14. Същият старец разграничавал достойнството на човека от званието, което му дава службата. Той казвал следното: “В света има хора с достойнство и хора без него. Хората, които притежават достойнство, където и да се намират, са уважавани и обичани. Тяхното достойнство независимо от желанието им ги издига на повърхността. И обратното, онези, които нямат достойнство, потъват във водите на обществото като тежест и падат на дъното. Понеже нямат достойнство, те използват безумието и званията, за да изплуват на повърхността. Званията за тях са поплавък и колкото по-голям е той, толкова по-голяма е и надеждата, че ще изтласка на повърхността и тежестта, която сама по себе си може да лежи само на дъното. Това е причината, поради която някои хора безумно преследват големи звания. Достойнството е едно, а званието - съвсем друго.”

15. Старците имали много скромно мнение за самите себе си. Характерни в този смисъл са думите на стареца Иероним: “Много бих искал да съм червей, когото всички да тъпчат. Бих искал никой да не ме забелязва и никой да не ме обича. Да обичат само Бога и само Бога да искат да виждат.”

16. Самопознанието довежда до смирение. Старецът Паисий подчертавал: “Колко добре е да познаем самите себе си! Тогава смирението отново ще стане наше състояние и Бог отново ще ни даде Своите Божествени дарове! Тогава ще прекратят действието си духовните закони - превъзнасящият се сам ще се смири - защото няма да се превъзнасяме и няма да падаме, и постоянно ще получаваме благодатта Божия, която се дава на смирените.” И друг път казвал: “Смирените приличат на славеи, които се крият в деретата и със сладкото си пеене услаждат душите на хората.”

17. Старецът Епифаний постоянно казвал: “Сключил съм договор с Бога: аз изправам джобовете си, давайки милостиня, а Той ги напълва. Той никога не е нарушавал нашия договор. Как тогава аз да го наруша? Дано никога не се случи!”

18. Така постъпвал и старецът Иаков. Той казвал: “Безброй пари са минали през ръцете ми, но всички са отишли по предназначение - при страдащите, бедните, нуждаещите се. Всеки месец помагам с продукти и пари на семейства, които се нуждаят от най-необходимото. Аз давам едно, а Бог ми дава десет.”

19. За милостинята често говорел и старецът Георги: “Ако се молиш, но не даваш милостиня, твоята молитва е мъртва. Нека ръката ти бъде винаги разтворена. Давайте милостиня на вдовици и сираци. Милостинята и молитвата вървят ръка за ръка.”

20. Много християни, когато дават милостиня, гледат лицата на хората. Старецът Иероним съветвал точно обратното. “Когато даваш милостиня, не гледай лицето на човека - дали е добър или лош. Когато можеш, давай, без да изследваш. Милостинята покрива много грехове.” И друг път съветвал: “Когато ти донасят

нещо, защо по всякакъв начин препятстваш на даващия да получи благодат и показваш, че нямаш смирение? Ако не притежаваш това, което ти носят, вземи го. Ако ли го имаш, без да казваш нищо, го давай на друг, който го няма.”

XIV. КЛИРИКЪТ И НЕГОВАТА ДЕЙНОСТ

1. Старецът Иоил твърдял, че онзи, който се посвещава на Бога, носи в себе си свещен огън, запален от Самия Бог. А по-точно той казвал така: “Силното желание да се посвети на Бога изисква от човека толкова жертви, че ако в него не пламне огън, способен да изгори всяка плътска похот и всеки земен стремеж, това желание няма да бъде подкрепено и ще се изчерпи. Такъв огън аз сам не мога да запала. Нито един човек няма такава сила, че да запали огъня, който кара младеж на 20-25 години, т. е. човек в безразсъдството на младостта, да презира всяка плътска похот и да възделее злострадания и лишения. Този огън може да запали само Един - Бог.”

2. Особено интересен е следният литургичен опит на стареца Иаков: “Хората са слепи и не виждат какво става в храма по време на Божествената литургия. Веднъж служих литургия и не можах да извърша Великия вход заради това, което видях. Внезапно усетих, че някой ме бутна по рамото и ме води към светия жертвеник. Помислих си, че е четецът. Обърнах се и видях огромно крило, положено на рамото ми от Архангела, което ме водеше на великия вход. Какво става в олтара по време на Божествената литургия! Често пъти не издържам и сядам и служещите заедно с мене мислят, че нещо не съм наред със здравето, ала те не знаят какво виждам и чувам аз.”

3. Същият старец казвал: “Когато свещеникът изважда частиците и поменува имената на верните пред светия жертвеник, тогава слиза ангел Господен, взема този поменик и го отнася на Христовия Престол като молитва за онези, които са поменувани.”

4. Думите на проповедниците обикновено остават без отговор, защото за това има някаква причина. Говорейки за това, старецът Амфилохий подчертавал: “Днес думите на проповедниците са като наливане на масло в огъня. Днес бедните и необразовани хора са изоставени и не чуват. Нужни са им дела и живот според християнската любов, те искат да им състрадаваме, като братя. Само с любов към тях и с дела на човеколюбие ние отново ще доведем нашите братя при Христа”.

5. Старецът Паисий подчертавал: “По-голяма цена има една подплатена с опит дума на смирения човек, която се изтръгва с болка от дълбините на сърцето му, отколкото празните приказки на някой повърхностен, произвеждани бързо от образования му език, които не дават храна за душата, защото езикът му е плът, а не огненият език на светата Петдесетница”. За изобличителната проповед той говорел така: “Ако страстен човек изобличи егоиста, то е все същото, като да се удари камък о камък - ще се разхвърчат искри! Ако някой страстен изобличи чувствителен човек, ще му нанесе голяма рана. Това е същото, както ако някой дивак с голяма метална четка почисти окото на дете”.

6. Един епископ се оплаквал, че неговата пламенна проповед не дала плодове. И старецът Иероним му казал: “Ловецът трябва да бъде не само отличен стрелец.

Той освен това трябва да зареди пушката си с барут и сачми. Първо учи със своя пример, и след това ще видиш колко плодове ще донесе твоята проповед”. И друг път подчертал: “Когато самият проповедник не е научен, когато сам не е преминал през изпитания, как ще учи другите? Хората в повечето случаи се поучават от делата, а не от думите”.

7. Старецът Епифаний казал: “Свещенството е най-великото Божие благодеяние за хората. То е проводник на Божията благодат”.

8. На един архимандрит, който се чувствал неудачник, защото не бил станал архиерей, същият старец казал: “Това ми прилича на хула. Ако си помислиш, че тия тленни членове могат да вземат хляба и виното и с призоваването на Светия Дух да ги претворяват в Тяло и Кръв Христови, ако помислиш, че ти е дадена власт в Кръщението да правиш от потомците на Адам причастници на Кръста и възкресението Господне, ако си помислиш, че ти е дадена власт да възлагаш ръцете и епитрахила си на главата на най-големия грешник и да го отпращаш от изповед с очистена душа, как след всичко това се смяташ за неудачник? Само защото не си сложил митрата? Господи помилуй!”

9. Защищавайки външните одежди на клириците, старецът Епифаний казал: “Иерейт е възплъщение, израз на постоянното, неизменното и непоколебимото, небесна тръба, образ на нетлението, указател на пътя към вечността. Нека останат неизменни през вековете и одеждите му като напомняне и символ на вечните и неотменими истини, онези истини, които той представлява.”

10. “Расото - казал старецът Амфилохий - е знаме на нашата Христова църква, затова ние, носещите расо, трябва много да се стараем със своя свят живот да го почитаме и уважаваме, за да го почитат и уважават и тия, които не го носят.”

11. И старецът Филотей говорел с топлота за одеждите на клирика: “Аз се гордея с расото, което нося, и го смятам за по-скъпоценно и благолепно, отколкото каквито и да било други одежди, дори и царската порфира. Смятам себе си недостоеен да нося тази скромна, почетна дреха, която са почитали милиони преподобни, преподобомъченици, изповедници и светци. Скърбя и съжалявам онези клирици, които свалят расото и се бръснат.”

12. Светъл пример на клирик, посветил се на делото си, бил старецът Епифаний от Атина. Ние привеждаме тук няколко негови думи към клириците: “Аз изобщо не притежавам земя. Нямам и една педя своя земя, макар и да не съм от бедно семейство. Не притежавам никакво имущество - нито движимо, нито недвижимо, освен моите скромни, прости и непретенциозни одежди, раса и книги. Господ ме помилва и дори до днес не съм спечелил от свещенството нито грош: нито като заплащане, нито като възнаграждение за свещенодействията.” “Нека ние, женени или неженени, да не забравяме, че сме представители на кроткия и смирен по сърце Иисус. Ние сме призвани да преуспяваме в смирението, а не да се караме за първенство пред олтара.” “Клириците, и особено безбрачните, трябва да бъдат избирани сред хора в зряла възраст, с отлично възпитание, голямо благоговение, блестящо поведение, твърд характер и хармоничен душевен строй, придобит с труд и пот, молитви и поучения, пост и бдения, доброволна нищета, злострадание и различни лишения. Защото подвигът е привилегия и задължение не само на монасите, но и на всеки вярващ и преди всичко на клирика, особено на неженения.

Православната Църква е дълбоко аскетична и който не обича подвига, а е приятел на наслаждението и покоя, той няма място в нея.”

13. Старецът Даниил, обобщавайки думите си за качества, необходими на духовника, казвал: “Първо, към съгрешаващите той трябва да има блажено търпение и да показва голяма любов. Второ, трябва да пази тайната и да предпочита да умре, но да не открие греха на онзи, който му се е изповядал. И трето, той трябва да има за свой верен помощник добродетелта на разсъдливостта.”

14. Добрият духовник състрадава на изповядващия се. Старецът Иаков казвал за тази своя болка следното: “Аз състрадавам на изповядващия ми се човек. Заедно с него изпитвам болка. Скърбя и плача за изповядващия се. Моля се на свети Давид след изповедта да забравя ненужното и да помня само онова, за което трябва да се моля. Моля се за изповядващите се, безпокоя се за тях и чакам отново идването им.”

15. Опитният духовник, старецът Филотей, казвал: “Аз свидетелствам, че често след изповед, особено в големите градове, макар да се е случвало и по селата, цял ден и по-голямата част от нощта се чувствах толкова изтощен, че падах на ложето си като мъртъв. Мислех си, че повече няма да стана, а ще умра или дълго ще боледувам, и така оставах неподвижен и безсилен. Но когато се събуждах сутринта, чувствах се напълно здрав и с нови сили.”

16. Старецът Епифаний казвал: “За мене няма по-голямо удовлетворение от това с часове да седя в изповедалнята и да помирявам човека с Бога.”

17. За младите клирици, които с нетърпение очакват да станат духовници, старецът Паисий казвал: “Онези, които бързат да станат духовници и имат в себе си още много душевна отрова, приличат на неузряла и тръпчива дюля, от която няма да се получи хубаво сладко, колкото и захар да сложим, а ако се получи - бързо се разваля. Сладостните думи и великите истини имат цена, когато излизат от истинни уста, и те намират място само в склонните към добро души и във великодушните хора, притежаващи чист ум.”

18. За дейността на духовника старецът Филотей казвал: “Към днешния лукав род духовникът трябва да прилага икономия (снизхождение), защото, ако приложи прецизно духовните канони, сред изповядващите се не ще се намери никой, достоен за Причастието, или пък ще се намерят малцина. Но на духовника са нужни голямо внимание, разсъждение и топла молитва към Небесния Бог и Отец, за да го просветли Той как да се прилага икономията.”

19. Духовникът трябва да има голям опит, за да може да се отнася към хората с пастирска отзивчивост. Старецът Порфирий, станал духовник на 21 години, разказвал за самия себе си следното: “Понеже в началото бях неопитен, налагах на идващите за изповед монаси и миряни тежки епитимии. Но мнозина скоро идваха пак при мене и казваха, че не могат да понесат епитимии, които съм им наложил. Сега виждам колко тежки епитимии съм определял и че това е било поради моята неопитност.” И друг път казвал: “Когато не ям нищо, тогава по-добре разбирам душите на хората.”

20. Относно икономията, която трябва да прилага духовникът, старецът Даниил съветвал: “За да бъдеш винаги в безопасност, духовнико мой, нито в снизхожденията бъди прекомерно снизходителен, нито в строгостта - прекалено високателен, за да съхраниш в хората покаянието. Към въпроси и прегрешения,

търпими от гледна точка на икономията, подхождай с голямо разсъждение. Но към нетърпимите бъди много строг, за да не се наложи да отговаряш за тях в деня на Съда.”

21. Старецът Иероним казвал, че “отвратителна немощ на иереите е сребролюбието. Уви, когато иереят стане сребролюбив, тогава пада и в много друго.” И на младия свещеник давал следните практически съвети за неговото поведение: “Когато излизаш от къщи и вървиш по улиците, където и да отиваш, знай, че хората наблюдават свещеника - как ходи, как разговаря, как се държи. Постъпките ти да бъдат правилни. Не размахвай ръце напред-назад. Обличай, както се полага, дълго расо. Ръкавите му трябва да бъдат широки. Дръж се благоразумно, по християнски, а не лекомислено като миряните.”

22. Обръщайки се към своите духовни чада, старецът Иоил казвал: “Вие ползвате много рядък Божи дар. Намирате ме, когато си поискате. Аз ви изслушвам с желание, любов и нежност. Аз съм ви в джоба! Само когато няма да ме има, ще разберете това, което ви говоря сега.”

23. Старецът Амфилохий от о. Патмос често казвал: “Аз приличам на старо дърво, от сянката на което в горещите летни дни се наслаждават не само кротките овци Христови, но и малките птички, седящи в клоните му. За да не изгубят своята радост, всички желаят на стария бор дълги години живот. Но корените му полека изгниват. Ще дойде люта зима, когато силният вятър ще го повали и той ще стане годен само за дърва. Но сега старият бор благодари на овците и птиците - своите другари в пустинята.” И друг път изказал любовта си по следния начин: “Аз, чада мои, без вас не искам и рая.”

24. Достойни за подражание са следните слова на стареца Епифаний: “Сърцето ми има само входи. Изходи няма. Който е влязъл, остава там. Каквото и да е сторил, аз го обичам такъв, какъвто за пръв път е влязъл в сърцето ми. Аз се моля за него и търся неговото спасение.” “Най-страшното мъчение за мене е да знам, че съм огорчил обичан човек.” “Аз искам онези, които са редом с мене, да чувстват простор, а не теснота. Никога не призовавам, никого не задържам и никого не гоня. Който иска - идва, който иска - остава, който иска - си заминава. Никога не смятам за свой последовател или привърженик”. “Аз пожертвах всичко, преди да придобия това. Аз пожертвах преподавателско място в университета. Пожертвах службата като секретар на Светия Синод. Пожертвах мястото на глава на мисионерското братство. Пожертвах настоятелството на голям храм. Пожертвах епископския престол. Имам само един стар епитрахил, за да изповядам десетина души. Нищо друго!”

25. Старецът Иосиф писал на своето духовно чадо: “Моето силно желание, пламъкът на моето сърце, моята Божествена любов, непрестанно изгаряща вътрешността ми, е в това да се спасяват душите, за да принесат себе си в словесна жертва на нашия Сладчайши Иисус.” И той много се молил да стане така. Но думите, обърнати към другите, не принасят плодове, или в най-добрия случай понякога променят нрава на слушателите. Във връзка с това великият Исихаст казвал: “Ако благодатта Божия не просвети човека, колкото думи и да изречеш, няма да има полза. Сега той слуша, но скоро, отново свързан, се връща към предишния живот. Обаче ако едновременно заедно със словото действията благодатта, тогава в същата секунда става промяна в съответствие със стремежа на човека. От

този момент се променя животът му. Ала това се случва с онзи, който не е развалил слуха си и не е ожесточил съвестта си. Напротив, онези, които чуват доброто, но не се подчиняват и остават със своята зла воля, дори ден и нощ да им говориш и да им покажеш цялата мъдрост на отците, да сътвориш чудеса пред очите им и да обърнеш обратно течението на Нил, те не ще получат нито капчица полза. Ала поради униние те искат да идват тук, в моята калива и да говорят с часове само и само да си убият времето (“Калива” на Атон се нарича отделната къщичка на пустинника: за разлика от килята в каливата няма храм.) Затова затварям вратата, за да мога с безмълвие и молитва да донеса полза поне на самия себе си.”

26. Старецът Иаков казвал: “Ние всички сме надянали расото, за да осветим душата си. Ала е нужно внимание. Защото и светската чест, и славата, и егоизмът могат да сторят така, че наместо да осветим душата си, да я погубим.”

27. Светът е потънал в зло. Това не бива да ни довежда до отчаяние. Старецът Иероним подчертавал: “Дори хиляда души да са слепи и само един зрящ да има сред тях, той може да ги изведе всички, за да не погинат.”

28. В последните дни на своя живот старецът Антим открил на своите монахини: “Аз бих искал да имам сили, за да направя още нещо за ближния си, но не мога. Аз само се моля, измолвам от Господа мой в дните на живота ми тук да ми дава Своята благодат, за да мога с нещо да послужа на идващия при мене: да го прекръстя, да му дам съвет, утешение, да се помоля за него... Който е редом с мене, той е мой приятел: евреин, турчин, какъвто и да е. Искам да ме сподоби Господ с нещо да им помогна, както съм правил това през целия си живот.” Разбира се, същата любов той изпитвал и към своите духовни дъщери: “Аз съм ваш баща - казвал им той. - Независимо от старостта, не съм се уморил да изливам върху вас бащинската си любов. Още се опитвам да садя за вас дръвчета, да обработвам градини, да ви строя здания, да правя за вас всичко, което мога, за да сте спокойни, да живеете мирно и да сте осигурени с всичко, за да не плачете, да не ридаете и да не скърбите, когато ме изгубите.”

29. Мнозина млади клирици необмислено се наемат с духовното ръководство на своите енориаши, без да имат нито задължителния за това опит, нито смирение, за да се съветват с по-опитни свещеници. Интересно е какво пише по този повод в писмата си старецът Паисий: “Когато старецът няма голям опит, но има голяма любов и голямо смирение, той реално помага на своите духовни чада, използвайки опита на по-опитните, с които се съветва, и с помощта на Божията благодат, която постоянно получава заради своето голямо смирение. Но ако някой непълнолетен си събира послушници, показва голяма гордост, която е проникнала до мозъка на костите му. Той прилича на младенец, родил се с дълга брада, и онези, които го следват, показват повреденост на разсъдъка или сърцето си. И свещениците, изучаващи психология, за да помогнат на душите с човешко изкуство, са духовно нездрави. Удивително е и това, че техните учители психолози не вярват нито в Бога, нито в душата, или мислят за нея по друг начин. Тези клирици показват, че са духовно болни и се нуждаят от светоотечески преглед, а когато оздравеят, тогава и сами ще разпознаят този болен дух и наред с това ще познаят Божията благодат, за да прилагат в бъдеще към страдащите души Божествена сила, а не човешко изкуство.”

30. Старецът Порфирий казал: “Ако огорча епископа и той ми се разсърди, молитвата ми няма да се издигне до небето.” И друг път разкрил една тайна: “Всесветият Бог, за да ми помогне по-добре да върша работата си и да доведе повече хора при мене, ми дарува възможността да бъда малко по-прозорлив.”

31. Същият старец, обръщайки се към своите духовни чада, казал за съветите, които им дава: “Онова, което ви говоря, не казвайте на други хора, защото то е подходящо лекарство за вас, за вашия случай. Същите неща за друг човек, дори и на пръв поглед да показва подобни симптоми като вас, не ще имат подобно благотворно въздействие.”

32. Осветените старци (става дума за старците със свещен сан) са съчетавали мистическия живот с мисионерството. Характерни по този повод са думите на стареца Амфилохий: “Аз не правя нищо друго, освен да сея семето на монашеството и мисионерството, макар и неизкусно. Моля Бога да ми покаже подходящ агроном, който да владее науката да отгледа това, което съм посял, без да познавам изкуството на духовното обработване. Виждам сега, че Бог показва, че Патмос е подходящо място за духовно летище.” И добавил: “От сърцето на Африка се чуват печални гласове, които ни молят за Христовата светлина и водачи, за да шестват и те по светия път на Голгота. Нямаме право да се престорим на глухи. Длъжни сме да протегнем ръка и на тези наши братя, които са изнемощели, защото се намират далеч от Православната Църква. И така подключете своята духовна енергия.”

33. Старецът Амфилохий предлагал нещо своеобразно и много важно за духовния път на всеки вярващ, особено на грешника: “Трябва по цяла Гърция да има болници за грешниците, където те ще могат да престояват в съответствие със своите душевни травми по два-три месеца, и когато придобият християнска опитност, нека отново да се заловят за своите дела с добрите навици, придобити в тия духовни учреждения”.

34. Както е известно, през 1879 година Светият Синод несправедливо заточил стареца Евсевий в манастира Палеокастрица на о. Керкира. Оттам той поддържал връзка със своите духовни братя чрез писма. В едно от тях той писал следното: “Много бих искал, ако бях свободен, да обикалям градове и села, за да уча, утешавам и давам съвети на моите страдащи братя и да им предавам ценните и спасителни истини, които съм познал с Господнята благодат.”

35. Старецът Даниил казал преди няколко десетилетия нещо, което важи и до днес: “С дълбока скръб ние виждаме, че от випускниците на богословските факултети малцина стават проводници на светлината на Православието за народа и светилници на Църквата. Защо е така? Защото повечето са усърдни в изучаването на науката, а не проявяват ревност в упражняването на добродетелите и философията по Бога, която може да направи душата целомъдрена. Опитвайки се с външна премъдрост да изпълнят своята висока мисия, те търпят неудачи.” И добавил: “Великите отци и учители на Църквата са се издигнали над земното на две крила - образованието и добродетелния живот, били посветени в чудните тайни на свещеното богословие и така опазили словесните овци Христови от празнословието на злославните еретици.”

36. Интересни и много полезни са мислите на стареца Паисий за богословието и богословите: “Богословието - това е словото на Бога, което се подема от

непорочни, смирени и възродени духовно души, а не красиви думи на разсъдъка, които се създават от филологическото изкуство и се изразяват в юридически или светски дух. Такива думи не могат да беседват с душата на човека, както не може да говори някоя красива статуя. Доволни просто от красивите беседи са само ония слушатели, които са много привързани към светското. Богословието, преподавано като наука, обикновено изследва нещата от историческата им страна и като следствие от това ги разбира външно. И понеже отеческите подвизи и вътрешният опит отсъстват, това богословие е пълно със съмнения и въпроси, защото с ума никой не може да разбере Божествените действия, ако преди това не се въздигне, за да ги преживее така, че да подейства в него Божествената благодат.”

XV. МОНАШЕСТВОТО

1. Атонският старец Гавриил казвал, че “в първата си фаза монашеството е метод за разкриването на скритите страсти. Впоследствие то е вид лечебно възпитание. А след това се възпитават добродетелите и се освещава душата.”

2. Кратко и точно описва монашеския път старецът Даниил от атонския скит Катунани: “Който е пожелал монашеско житие и е решил да го следва, покорен от Божествената любов, виждайки, че сред съблазните на света не ще може да води евангелски живот и да опази неповреден Божия образ, напуска света и всичко, което е в него. Заради Божията заповед се отрича от родители, братя, сестри, роднини и всички светски радости с една цел - да бъде приятен на Господа. Виждайки, че монашеският живот учи на тесния и прискърбен път, т. е. на молитви, пост, бдения и отричане от всяко светско мъдруване, той оставя именния и състояние и се отказва със самоотрицание от всички блага на света, от своята воля и мъдруване, отива на Атон и постъпва в манастир или в скит, или в килия, или пък отива в пустинята и доброволно приема послушание заради Божията любов без каквато и да е користна цел. Там той ще се моли според правилата на своя единствен занаят.”

3. “За да вкусиш радостта от монашеството и духовния живот - казвал старецът Амфилохий от о. Патмос, - ти трябва с всичките сили на душата си да възпитаваш молитва, търпение и мълчание. Без молитва не е леко да се търпи и да се мълчи. С Божията благодат аз осъществих това в своя живот. Така се вселява в сърцата ни Христос.”

4. За своето обкръжение старецът Антим казвал следното: “Обстановката в манастира: голямото братство, цветята, дърветата, плодовете и т. н. аз сравнявам с пчелен кошер. Благословените пчели са насекоми, достойни за похвала и полезни на всички, защото ден и нощ работят за ближните си. И това е цял един общежителен манастир със свой устав. Те имат майка и всяка си има задължения. С една дума - редът при тях е общежителен. Те хвърчат към цветята, към дърветата и една донася мед, друга - водица, трета - глина, за да построят своето жилище и там вътре да живеят и да се размножават.”

5. Въпреки че предназначението на монашеството е съвсем чисто, мнозина го разбират неправилно. Монахът върши благодеяния за света. Старецът Паисий подчертавал: “Монахът избягва далеч от света не защото го ненавижда, а защото го

обича и затова му помага с молитвата си повече в тия неща, които не се извършват с човешки сили, а само с Божествената намеса. Така Бог спасява света.”

6. Кой манастир е идеален? Старецът Паисий подчертавал следното: “Много помага на монаха това манастирът да е отдалечен от света, от археологическите забележителности и светския шум. Освен това често посещенията на манастирите са породени от прагматични интереси, защото мнозина идват тук да работят. Затова и някои владици биха искали, и то много справедливо, да се трудят самите монаси, които тогава биха обикнали нестяжателността, която са се заклели пред Бога да пазят. Но за съжаление те не се ограничават с най-необходимото и простото както за себе си, така и за манастира като цяло, така че да не приемат нищо от вярващите и да ги подтикват да помагат на страдащите нищи братя. Какво правят те? Събират дори потта на нищите и напълват с нея куп кандилници и камбани, мислейки си, че така прославят Бога. Ала такова благочестие прилича на благочестието на много руски клирици, които, без сами да искат това, са станали причина кандилата, паникадилата и камбаните да станат оръдия, удрящи по самата Христова Църква.”

7. Старецът Иаков съветвал монасите манастирът им винаги да е отворен, “защото е неправилно поклонниците да чакат отвън на студа, под дъжда или на припек. Това именно е любовта. Монахът трябва да принася жертва. Манастирът не е наша собственост. Тук в манастира на свети Давид ние сме гости. Ние сме наематели и икономи. А всичко тук принадлежи на свети Давид. И дрехите, които носим, и храната, с която се храним, принадлежат на свети Давид. Единственото, което сме донесли в манастира, са греховете ни. И за тях плачем до ден днешен.”

8. Монасите са стражи на Църквата. Старецът Амфилохий казал: “Там, където няма православно монашество, няма Църква. Също тъй немислима е страна без армия и правна държава без полиция. Монасите охраняват църковните граници и защитават Църквата от враговете ѝ, които в нашата епоха на материализъм нападат като вълци, за да я разтерзаят.” И друг път старецът обяснявал: “В манастира едни хора са пратени от Бог, а други - от дявола. Бог праща хора, за да укрепят манастирите, а дяволът - да ги разрушат.”

9. “Монашеският живот - казал старецът Иоил - е тайно благодатно мъченичество. Всяка посветила се на монашеския живот душа се подлага на дълго мъченичество - отсичане на земните удоволствия и телесните наслади. Главният признак на истинските монаси, подвизаващи се за своето спасение с истинско изкуство, е неизвестността, т. е. доброволното скриване на себе си в монашеската анонимност, всецялото скриване на своя живот в смирение заради Исуса Христа.”

10. В едно свое писмо старецът Иероним пише: “Монашеският живот е плодоносно дърво, чийто корен е любовта, а храна - сълзите на покаянието.”

11. Старецът Гавриил казал, че истинските монаси са “добродетелни и смирени в помисъла и изработват меда на добродетелта, задоволяват се със скромно ръкоделие, не безпокоят другите и им дават дори и малкото, което имат”. “Бедността е приятел на добрите монаси и като правило признак на добродетелните аскети. И днес в светите скитове и скромните пустини на Атон има боголюбиви души, които доброволно живеят в нищета, за да се обогатят духовно, и с особена радост делят с другите бедняци своя сух хляб.”

12. Интересен е личният монашески опит на стареца Порфирий: “Почувствах се по-добре, когато станах монах. Дори здравето ми укрепна. Макар че преди бях

слаб, после станах по-здрав и придобих търпение в трудовете и душевна твърдост. Главното е, че се почувствах вечен. Църквата е тайна. Онзи, който влиза в Църквата, не умира, а се спасява и става вечен. Тъй като съм безсмъртен, аз винаги се чувствах вечен. Откакто станах монах, повярвах че смърт няма. Тази мисъл ме е завладяла.” И друг път той казвал: “Православното подвижничество съществува не само за манастирите, но и за света. Велика благословия е молитвата в храма, дългите служби и славословието на Бога в духа на любовта. Душите, измъчвани от страсти, близо до любовта Христова се освобождават от тях. За мен е най-въжделено да се оттегля в Света гора, в някой скит за покаяние и там в пустинята да славословя Бога.”

13. Старецът Иосиф Исихаст, обръщайки се към свое духовно чадо, писал: “В дадения момент живея в пещера, където цари чудесен покой. Аз съм най-щастливият измежду хората, защото живея безгрижно и непрекъснато вкусвам от меда на безмълвието. И щом си иде благодатта, идва като друга благодат безмълвието и ме приема в обятията си. Така страданията и скърбите на лукавия и злобен живот изглеждат нищожни. В този живот винаги се редуват скърби и радости, дори до последния дъх.”

14. Особено внимание заслужава това, което пише в писмата си старецът Паисий за монаха, нямащ духовно дело: “Когато монахът не намира духовно дело, няма подкрепата на старец и се занимава само с външното, тогава несъмнено той ще подивее духовно и няма да седи в килията си дори да го вържеш. Винаги му харесват контактите с хората, той обича да води екскурзии, да говори за сборници и археология, да показва на хората саксии с цветя, да им устройва богат светски прием и да успокоява само външния човек.”

15. Старецът Иаков казвал: “Освещава ни не мястото, а начинът на живот. Може да се намираш на Света гора, а с помисъла си - навън, в света. Можеш да бъдеш телесно и тук, а мислено - на Атон. Ако си истински монах, където и да отидеш, навсякъде за тебе ще е Атон.”

16. Старецът Епифаний поучавал монасите си: “Дошли сме тук не заради ръкоделието и не заради градините и строителството. Защото и без тях можем да спасим душите си. Дошли сме тук главно заради душата си. И за да я спасим, трябва да прекарваме деня безгрешно, с кротост и молитвено правило.”

XVI. СТРАДАНИЯТА И СКЪРБИТЕ

1. Защо Бог допуска праведни и добродетелни хора да търпят ужасни болести? Старецът Епифаний отговарял така: “За да се очистят те от нищожните следи на своите страсти и да получат голям венец на небето. Освен това, понеже Той е допуснал и Синът Му да претърпи смърт на Кръста, какво да кажем за хората, които колкото и да са свети, носят мръсните петна на греховете?” Старецът казвал и още нещо, много важно, което е полезно и за другите: “Скърбта ни очиства. Истинският човек винаги скърби. В радостта си той се променя, става друг. В скърбта става такъв, какъвто е всъщност. И тогава най-вече се приближава до Бога. Той чувства своето безсилие. Често, когато е в слава и радост, си мисли, че е пъпът

на света, или ако искате - центърът на вселената: “Аз и никой друг!” В страданията и скръбта той се чувства като незначителна мравчица във вселената, изцяло зависим и търси помощ и подкрепа. Всички ние, които сме преживели душевни и телесни страдания, знаем, че никога не сме се молили така - и като качество, и като количество, както сме се молили в болест или в изпитание с тежка душевна скръб. Но когато имаме всичко, ние забравяме и за молитвата, и за поста, и за много, много друго. Затова Бог допуска страданието.”

2. Старецът Паисий казвал: “Ударите са необходими за спасението на нашата душа, защото я очистват. Колкото повече удряш и търкаш дрехата, толкова по-чиста става тя. По този начин и октоподите, и сепиите ги очистват от черната течност и ги правят по-меки.”

3. За духовната цел на скърбите старецът Иоил от гр. Калама казвал: “Изпитанията със скърби, които Бог допуска за човека, имат за цел да възпитат праведници на земята и да ги възнаградят в другия живот. Очевидно е, че скърбите в този живот са подготовка на човека. Скръбта е това, което смирява човека, откъсва го от светското, открива характера му, очиства мислите му и го възвеличава, защото я търпи. Когато праведният е в немощ, той по-леко се извисява към небето. Когато го клеветят, той по-леко се откъсва от хората и търси своя изкупител Христос. Когато го наляга материална нужда, той става по-смирнен и с повече топлота се моли на Бога. Човек прилича на безформено парче мрамор, което се нуждае от длетото на скулптор, т. е. човекът се нуждае от длетото на Божиите скърби.”

4. Старецът Евсевий казвал: “Човек трябва да знае, че Бог няма да допусне скърби, които да надвишават силите му, и ще му даде голямо мъжество. Знанието за това го прави мъжествен, търпелив и великодушен, защото влага в душата убеждение, че Бог, Който от любов е допуснал скърбите, непременно ще му помогне да се избави от тях и да получи голяма полза.”

5. За болестите старецът Иероним казвал: “Благодаря на Христа, когато ми дава възможност да поболедувам. Тогава си спомням мъчениците и забравям болестта си. Прекрасни и полезни неща са скръбта и болестта. Смятам болестта за дар Божи. Мнозина са познали Бога благодарение на преживяна от тях болест.”

6. За да даде духовни резултати, болестта изисква търпение. Старецът Порфирий подчертавал, че “немощите ни подтикват към добро, когато ги понасяме безропотно, молим Бога да прости греховете ни и славим Неговото име.”

7. Старецът Иосиф съветвал своите духовни чада: “Не се бойте от немощите, дори да страдате до края на живота си. Та нали Бог е винаги с нас, защо се вълнувате? Ние чрез Него живеем и се движим, и съществуваме (Деян. 17:28). В Неговите обятия страдаме. Ние дишаме с Бога, от Бога сме обкръжени, Бога осезаваме. Бога вкусваме в тайнството. Накъдето и да се обърнем, където и да погледнем, навсякъде е Бог. На небето, на земята, в бездните, в дърветата, вътре в камъните, във вашия ум, във вашето сърце. И така Той ли не вижда как страдате и как търпите? Кажете Му за своите мъки и ще видите утешени и изцелени и телата, и душите си.”

8. За отражението на скърбите старецът Евсевий писал на духовните си братя: “Аз зная, че скърбите и изкушенията никога не ви оставят. На онези, които искат да угодят на Бога във всичко, и изкушенията, и скърбите, и трудностите, и немощите,

и бедността съдействат за обновление и усъвършенстване. Затова търпете и търпеливо очаквайте помощта на Божествената благодат.”

XVII. БРАКЪТ И ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА

1. Старецът Филотей писал на свое духовно чадо: “За това какъв живот да избереш - брачен или безбрачен, - да бъде волята Божия, защото често пъти хората желаят едно, а Бог заповядва друго. И брачният живот е добър, но безбрачният, девственият е по-добър и по-висок, защото нежененият се грижи за това как да угоди на Бога, а жененият - как да угоди на жена си и света. Бог не принуждава никого нито към женитба, нито към безбрачие. Човек сам трябва да избере начина си на живот. Ако се колебае в избора, нека да сътвори топла молитва, с умиление и благоговение, за да му открие това Бог.”

2. За щастието в брака старецът Порфирий казал: “Може да има щастие, ала при едно условие: съпрузите трябва да придобият духовно богатство, обичайки Христа и опазвайки Неговите заповеди. Така те ще постигнат истинска любов един към друг и ще бъдат щастливи. В противен случай ще бъдат духовно нищи, няма да са способни да обичат и демоните ще ги хвърлят в изкушения, които ще ги направят нещастни.”

3. Старецът Иаков казал: “Майка ми имаше монашеска душа. Поради слабото ми здраве тя ме наричаше есенна птичка.”

4. Обръщайки се към своя духовна дъщеря, встъпила в брак, старецът Иероним казал: “Ти си мислеше, че ще бъдеш щастлива в брака, но сега виждаш, че не е така и искаш душата ти да бъде изпълнена с друго, т. е. търсиш духовното. Така се случва и в морето: когато в мрежата има малко храна за примамка, рибите се приближават, за да я изядат, и попадат в мрежите. Улавят ги и те вече не могат да излязат навън. Тогава казват: “Защо ни измамиха и сега сме хванати тук? Колко са добре онези, които са навън!” А онези, които са навън, казват: “Колко им е добре на тия, които са вътре! Те имат храна!” Наистина е така. Женените завиждат на неженените, а те пък понякога завиждат на женените. Но не трябва да променяш решението си. Всеки е там, където е, и това, което обича, трябва да върши правилно и честно да изпълнява своето предназначение.”

5. Същият старец при друг подобен случай подчертал: “Не скърби, че си се оженил. Добро и високо е монашеството, защото там имаш криле и се издигаш към небето, докато жененият ходи по земята, по сушата. Прекрасно е на небето, но е опасно, защото, ако паднеш отвисоко, ще се разбиеш, а ако се спънеш на земята и паднеш, няма да се разбиеш и лесно ще станеш.”

6. За съпружеските отношения опитният духовник, старецът Епифаний, казал: “Въздържанието в брака заради Божията любов е отлично и прекрасно. Когато се създава семейство, където не се възпрепятства раждането на деца, това може да се оцени с “добър” и когато се въздържат изключително само за да избягнат раждането на деца, това също се оценява с “добър”. Във всеки случай всички тези оценки са над средното ниво. Всичко останало трябва да се решава съвместно, но в никакъв случай от едната страна. Иначе това е грях.”

7. Заслужават внимание и следните слова на стареца Епифаний: “Нежененият има права и задължения. Когато се ожени, има много по-малко права и много повече задължения. Но когато се появят и децата, тогава изобщо няма права, а само задължения.” “Защо на колите са поставени гуми, пълни с въздух? За да служат за амортизация, да имат добро сцепление с пътя и по такъв начин да предотвратяват опасностите. Ако колелата бяха твърди и нееластични, колата не би могла да се движи. След като измине неголямо разстояние, те биха се разрушили заради вибрациите, предизвикани от малките неравности на терена. Същото става и с отстъпчивостта в семейството. Чрез нея се избягват много проблеми и се осигурява непрестанно духовно преуспяване.”

8. На един човек, който се опасявал, че ще му се случи зла жена, старецът Порфирий казал: “Злата жена може да бъде за теб щастлива възможност да идеш в рая.”

9. Старецът Иероним дал следните съвети на една омъжена жена: “Слушай мъжа си, уважавай го и го поставяй по-високо от тебе. Той много е познал. Не го моли за нищо. Бог ти е дал деца ангелчета. Ще видим какви ще ги възпитаеш. Родителите носят голяма отговорност за своите деца. Познавах една жена, чийто син бе непослушен. Ден и нощ тя се молеше за него. Казах ѝ: “На Бога ще покажеш или спасеното си дете, или раните по коленете си.”

10. Когато родителите не са религиозни, “детето не е длъжно да изпълнява техните зли пожелания, но трябва да пази заповедите и да изпълнява волята Божия - казвал старецът Евсевий. - Защото първата и най-голяма заповед, както учи Свещеното Писание, е любовта и послушанието към Бога, което е по-високо от любовта и послушанието към родителите, роднините, приятелите и който и да е друг човек или земно пристрастие.”

11. За възпитанието на децата старецът Паисий казвал: “Първата духовна простуда, която децата хващат, се дължи на отворените врати на родителските чувства. Най-много ги простудява майката, когато не е облечена в скромност и опустошава с поведението си своите деца.” “Светият живот на родителите се предава в душите на децата, и те естествено порастват послушни и благоговейни, без душевни рани. Тогава децата радват родителите и родителите радват децата и в този живот, и в другия, вечния, където отново ще бъдат заедно и ще се възрадат.”

12. Старецът Филотей поучавал: “Нека родителите възпитават децата си още от люлката. Нека ги учат на страх Божий, да пресичат техните зли стремежи и пориви, нека не им се подмилкват и не удовлетворяват лошите им пожелания и вкусове. Както на мекия восък, който оформяш по свое желание, се отпечатва всеки печат, така и от малкото дете можеш да моделираш всичко, каквото поискаш. Буквите, написани на чистия лист, ще останат неизгладими. И онова, което научи малкото дете, ще остане неизгладимо у него до старостта.” “Ако върху младото дърво духне вятър, то ще се огъне. Ако ние го подпрем, то ще се изправи, но ако не сторим това, завинаги ще остане изкривено. Ако след като порасне и добре се вкорени, поискаме да го изправим, то се напуква и се прекършва. Така е и с децата ни. Докато са малки, нека ги укрепяваме във вярата и страха Божий. Да им направим ограда и да издигнем за тях стена от поучения и добри примери, докато не се вкоренят в добродетелта, когато вече за тях няма да е страшна никаква опасност.”

13. Интересни са следните съвети на стареца Порфирий към родителя, възпитаващ децата си: “Не потискай децата. Това, което искаш да им кажеш, казвай го с молитва. Децата не чуват с ушите. Само когато идва Божествената благодат и ги просвещава, те чуват онова, което искаме да им кажем. Когато искаш да кажеш нещо на децата си, кажи го на Богородица и Тя ще устрои всичко. Тази твоя молитва ще бъде като духовна ласка, която ще прегърне и привлече децата. Понякога ние ги галим, а те се съпротивляват, докато на духовната ласка те не се противят никога.” “Родителите, които имат трудни и груби деца, нека не обвиняват самите деца, а оня, който се е скрил зад гърба им - дявола. С дявола пък ние можем да воюваме само тогава, когато станем свети.”

14. За възпитанието на децата старецът Епифаний казвал на родителите: “Повече говорете на Бога за вашите деца, отколкото на децата за Бога.” “Младата душа жадува свобода, затова трудно приема всякакви съвети. Вместо постоянно да му даваш съвети и да го порицаваш за всяка дреболия, възложи това на Христа, Богородица и на светиите и Ги моли да го вразумят.” “С децата се отнасяйте като с жребчета, ту затягайки, ту отслабвайки юздите. Когато жребчето рита, без да я пускаме, да отслабим юздата, иначе то ще я скъса. А когато е спокойно, да дръпнем юздата и да го поведем, където желаем.” “Родителите трябва да обичат децата си като деца, а не като свои идоли. Тоест нека обичат детето такова, каквото е, а не такова, каквото биха искали да го виждат - приличащо на тях.”

XVIII. РАЗЛИЧНИ ТЕМИ

За смъртта

1. Старецът Филотей казвал, че човек в този живот преминава през много трудности, на които трябва да противостои с вяра в Бога. В частност той подчертавал: “Този временен живот прилича на море, а ние, хората - на корабчета. И както корабите в морето срещат не само безветрие, но и силни ветрове, страшни бури и опасности, така и ние, когато преминаваме по морето на временния живот, често срещаме силни ветрове, големи бури, интриги, изкушения, немощи, скърби, затруднения, гонения и различни опасности. Но ние не трябва да се плашим. Нека имаме храброст, мъжество и вяра. И ако като малодушни и маловерни паднем духом в опасностите, то нека като Петър да призовем Христа и Той ще протегне ръката Си и ще ни помогне.”

2. Старците посрещали смъртта с мъжество и голяма вяра във вечния живот. Интересни са притчите, които разказвал старецът Георги, чувствайки, че приближава край на неговия временен живот: “Аз трябва да си отида. Това е волята Божия и аз трябва да си отида, защото много се разпространи грехът. Светът е паднал в блатото на греха и сам не го разбира. Това ме уморява. Аз трябва да си ида. Но съжалявам само дърветата, които съм посадил в градината, защото още са малки и слаби. Те не успяха да укрепнат и да станат здрави стволоче и още първият вятър ще ги огъне.” “Аз съм пастир и имам стадо овце, за които се грижа да бъдат такива, каквито искам. Но когато си ида, стадото ми ще се разпръсне. Разбира се, част от овците ще остане в моята кошара, но мнозина ще си отидат и ще се скитат

тук и там. Ще дойдат и чужди овци в моята кошара и ще бъдат научени от моите верни овци, които никакви беди не ще сломят.” И друг път той говорел на своите духовни чада: “Не се огорчавайте, защото всички ще си идем оттук. Ние сме преминаващи пътници. Дошли сме тук да покажем трудовете си и да си идем.”

3. За паметта за смъртта старецът Даниил казвал: “Когато си спомням за смъртта, потъпквам високомерието си и разбирам, че съм нищо. Аз чувствам, че богатството, честта и мечтанията за тленното са суетни и безполезни, и само смиреното познаване на самия себе си, любовта към ближния и друго подобно могат да ми помогнат в часа на моята смърт. Но когато ме напуска паметта за смъртта, тогава разумната, желателната и раздразнителната сили на душата ме изпълват с чужди и враждебни помисли и ставам посмешница за хората и демоните.”

4. На въпроса на една жена какво представлява желанието за смърт, старецът Иоил отговорил: “Ако искаш да умреш, за да се освободиш от страданията, това, разбира се, е грях, защото роптаеш против Бога, Който допуска да страдаш. Но ако желаеш да умреш, за да не грешиш и да не огорчаваш с греховете си Бога, това съвсем не е грях. И пак - ако желаеш да умреш, защото не понасяш разлъката с Бога и искаш да преминеш по-близо до Него, тогава твоето желание е трижди благословено.”

5. Попитали стареца Епифаний дали се страхува от смъртта, и той отговорил: “Не се страхувам от смъртта, разбира се, не заради своите трудове, а защото вярвам в милостта Божия.”

6. Старецът Амфилохий казвал: “С Божията благодат човек достига до духовен подем, преобразява се, става друг човек и страхът го напуска. Той не се страхува от смъртта и смята за плен живота, колкото и хубав да изглежда той.”

За душата

1. Старецът Порфирий посетил няколко лекции по психиатрия в университета, за да разреши недоумението си как може да има психиатри, които не вярват в съществуването на душата, и стигнал до следния извод: “Психиатрите и психолозите приличат на слепец, който се опитва чрез осезанието да познае намиращите се около него неща. Душата е много дълбока и само Бог я познава.”

2. За достойнството на душата старецът Иоил казвал: “Душата е безкрайно скъпа. И това е напълно очевидно. Когато искаме да очистим някоя тъкан, никога не употребяваме сапун, който да е по-скъп от самата нея. Вземаме сапун, който е по-евтин или най-много със същата цена. Но с какво се е умила и очистила човешката душа? С Кръвта Господня! Каква е цената на Кръвта Господня? Тя е безмерна! Но тогава трябва да е безмерно скъпа и човешката душа, очистена от нея.”

Сребролюбието

1. За хората, които са привързани към материалните блага, старецът Паисий казвал: “Онзи, който притежава материални неща, винаги е обзет от тъга и безпокойство. Той ту се страхува тия неща да не му бъдат отнети, ту да не му бъде

отнета душата. Същото е и със скъперника, когото го боли силно стиснатата ръка, ала той е стиснал и сърцето си и го е направил като камък. За да се изцели, трябва да го посетят нещастни хора и да предизвикат болка у него. Едва тогава ще бъде принуден лека-полека да разтвори ръката си и каменното му сърце ще се смекчи, ще стане сърце човешко и така ще се отворят за него райските врата.”

2. Старецът Порфирий казвал: “Дали ще идем в рая, или ще се мъчим, зависи не от това колко пари имаме - много или малко, а от това как употребяваме онова, което имаме. Парите, имотите и всички материални блага не са наши, те са Божии, а ние само ги управляваме. Бог ще поиска от нас отчет до последната стотинка - дали сме се разпоредили с нея според Неговата воля или не.”

Съвременните хора

1. “Хората днес - казвал старецът Филотей - са невъздържани. И народът, и духовенството са като необуздани безсловесни животни, препускащи към греха. Те не се замислят за Бога, за съда, за въздаянието - за нищо освен за материалните интереси, за тялото, наслажденията и почестите. Много малко са онези, които имат истински интереси, и възможно е заради тия малкото Бог да държи света.”

2. Старецът Паисий казвал: “Онези, които се успокояват в материалния свят и не се безпокоят за спасението на душата си, приличат на глупави пилета, които не се блъскат да пробият яйчената черупка, за да излязат навън и да се радват на слънцето - на небесния полет в райския живот, - а остават неподвижни и умират в нея.”

3. “Хората от света ме уморяват - казвал старецът Амфилохий, - защото натрупаното в тях преминава през мен отгоре като електрически вълни.”

4. Старецът Порфирий казвал: “Днес хората понасят неуспехи, защото търсят любов към себе си. А правилно е не да се интересуваши дали те обичат, но дали ти самият обичаш Христа и хората. Само така се изпълва душата.”

5. За съвременните хора старецът Георги от гр. Драма казвал: “Хората загърбиха простодушието и добротата. Всеки ден грижите им са посветени на шествието към злото. Колко години те вървят към гибел, ала Бог не желае това.”

6. За човешкото благородство в наше време старецът Паисий забелязал: “Лицемерното благородство на света причинява много зло, защото от него можеш да се прелъстиш и да откриеш сърцето си на човек от света и напразно да изхабиш благочестието си за онзи, който дори и не знае що е това. То е същото, както да даваш златни монети на ония, които познават само медни грошове.”

7. Старецът Филотей казвал: “Онези, които се смятат за християни, се делят на две категории: грамотни и неграмотни. Повечето неграмотни са невярващи: те знаят, че съществува Бог, какво е Бог и какво е вярата. А колко легенди, колко нескромни песни и танци научават! От грамотните повечето са напълно невярващи. Повечето, с малки изключения, са високомерни! Те никога не се молят и се срамуват да се прекръстят.”

За Православието

1. Старецът Порфирий казвал: “Истината е в Православието. Аз съм я изпитал и я познавам с благодатта Божия. Има много светлини, които впечатляват, но истинската светлина е само една.”

2. Неприятното състояние на нашата Църква старецът Паисий описвал по следния начин: “За съжаление мнозина в наше време разбунват нашата Майка - Църквата. Образованите сред тях са възприели догматите с ума, а не с духа на Светите отци. Други пък, необразованите, са стиснали догматите в зъбите и затова скърцат със зъби, обсъждайки църковните проблеми, и донасят на Църквата повече вреда, отколкото външните ѝ врагове.”

Отпорът срещу еретиците

1. За противодействието спрямо иеховистите старецът Порфирий казвал: “Бедните лъжесвидетели на Иехова да ги помилва Бог! Едни християни негодуват срещу тях, други се заяждат с тях и ги ругаят, трети ги привличат към съда. Но така хилиазмът не може да се победи. Само като се осветим сами, ще можем да го победим”.

2. Старецът Паисий казвал: “Нужно е всеки православен да влага в душите на инославните благо безпокойство, т. е. те да разберат, че се намират в прелест, да не успокояват измамно помисъла си и да не се лишават в този живот от богатите благословения на Православието, а в другия - от големите и вечни благословения Божии.”

3. “За да се опровергават всички ония глупости, които се пишат против християнството - казвал старецът Епифаний, - трябва да имаме планини от мозък, гори от писалки, море от мастило и поля от хартия.”

За природата

1. “Когато дойдох в манастира - разказвал старецът Иаков, - поради неотдавнашния пожар всички планини наоколо бяха голи и се виждаха само няколко бора и елхи. Когато ходех да изпълнявам различни послушания, в джоба ми винаги имаше семена от борови шишарки и аз ги разхвърлях наоколо. И се молех да бъде запазена гората, най-вече от пожари, причина за които е завистта на дявола, който праща своите оръдия, за да я унищожат.”

2. Старецът Амфилохий казвал: “Онзи, който посажда дърво, посажда надежда и мир и получава Божии благословения.”

3. Заслужава внимание пророчеството на стареца Георги: “Ще дойде време, когато ще идете при дърветата и не ще можете да ядете от плодовете им.”

Съвременна Гърция

1. Старецът Епифаний казвал: “Притеснявам се и се тревожа, когато гледам пътя, по който върви гръцкият народ, постоянно разграничавайки се от гръцкото, християнското, обезличавайки се, отрязвайки корените си и губейки чертите на своята неповторимост.”

2. “Нашата страна - казал старецът Амфилохий - е покрита с ледовете на материализма и безбожието и всички ние заедно сме призвани да ги разтопим. Само когато се разтопят тия ледове, ние ще можем да открием оная истинска земя, която е обработвал апостолският плуг и е напоявана с кръвта на мъчениците и потта на преподобните - и да ѝ се възрадваме. Само тогава умното Слънце ще стопли гръцката земя и тя веднага ще даде кълнове, ще цъфне и ще донесе плод, както и преди за славата Божия.”

3. “Бич Божи за нас, гърците, когато се отклоняваме от Неговия път и падаме в нечестие и грях, са турците” - казал старецът Иероним от о. Егина.

4. Някой запитал стареца Порфирий за кого трябва да се гласува на изборите, и той му отговорил иносказателно: “Православната Църква е като квачка. С крилете си тя покрива и белите пилета, и черните, и жълтите - всички пилета от всякакви цветове.” И друг път казал за политиците: “Какво ще направят за теб политиците, когато сами са се оплели в душевните си страсти? Когато човек не може да помогне на самия себе си, как може да помогне на другите? Ето че и ние стигнахме до това. Ако бяхме истински християни, щяхме да можем да пратим в парламента, разбира се, не християнска партия, а политици християни и тогава нещата щяха да тръгнат другояче.”

Кратки биографични данни за старците

Амфилохий (Макрис), старец от о. Патмос (1889-1970). Роден на о. Патмос, на 16-годишна възраст става послушник в манастира “Св. апостол Иоан Богослов”. През 1935 г. е избран за игумен. Осъществява обширна духовна и обществена дейност.

Антим (Вайанос), старец от о. Хиос (1860-1960). Родното му място е гр. Ливавадия на о. Хиос. Продуктивно работи в лепрозориума (лечебно заведение, където живеят и се трудят болни от проказа) на Хиос, който превръща от “място на страдания в рай”. Ктитор и духовник на женския манастир на Божията Майка Помощница. През 1992 г. Църквата го канонизира.

Гавриил (Казасис), атонски старец (1886-1983). Роден в селцето Месениколас в нома Кардица. През 1910 г. пристига в Атон, където дълги години е свещеник и игумен в манастира “Дионисиат”. Знаменит духовник, самоук писател, деен атонски монах.

Георги (Карслидис), старец от гр. Драма (1901-1959). Родното му място е гр. Аргируполи на Черно море. През 1929 г. се премества в Гърция. След различни премествания място на неговото постоянно служение става Църквата на Архангелите в гр. Драма. През 1934 г. е построен манастирът “Възнесение Господне”, където старецът прекарва остатъка от живота си, насаждайки благочестие сред християните в окръга.

Даниил (Димитриадис), старец от атонския скит Катунаки (1846-1929). Роден в гр. Смирна. От детски години гори от желанието да стане монах. Велик светогорец. Писал е книги и е рисувал икони.

Епифаний (Теодоропулос), старец от Атина (1930-1989). Роден в селцето Вурнази на нома Месиния. Човек с призвание за свещенството, със жажда за знания, старец с младежки дух. Незабележим клирик и известен писател. Обичал свещените канони, които изучавал и спазвал. Отказва се да стане епископ. Духовен отец за много хора и основател на манастира на Благодатна Троица в Тризина.

Евсевий (Матопулос), старец мисионер (1849-1929). Родното му място е Мелисопетра в Хортиния. Приема монашеско пострижение като младеж. Посвещава се основно на проповедническото служение. Осъществява множество мисионерски пътувания. Писател и основател на богословското братство “Зои”.

Иаков (Цаликис), старец от о. Евбея (1929-1991). Роден в Евбея и се подвизава в манастира “Св. Давид”. Става известен, велик старец, има явни свидетелства за светостта му.

Иероним (Апостолидис), старец от о. Егина (1883-1966). Роден в Гелвери в Кападокия. През 1922 г. идва в Гърция. Притежавал е дар слово. Посветил се на исихасткия живот, поддържал много хора със своите високи духовни съвети.

Иоил (Янакопулос), старец от гр. Калама (1901-1966). Роден в селцето Петалиди в нома Месиния. През 1924 г. приема пострижение, а по-късно е ръкоположен за дякон и презвитер. Преподава в гимназията. Основно се занимава с писателска дейност. През 1964 г. е обновен манастирът на св. пророк Илия в Калама, чийто строител е той.

Иосиф, атонски исихаст († 1959). Негово родно място е о. Парос. На 23 години започва да изучава Светите отци и в него се поражда любов към безмълвието, подвига и молитвата. Истински светогорец, строг исихаст, уединен молитвеник, верен на своя духовен устав. Много съвременни атонски монаси са били възпитани от стареца Иосиф.

Паисий (Езнепидис), атонски старец (1924-1994). Роден в с. Тараса в Кападокия. През 1927 г. семейството му се премества в гр. Коница (Гърция), а през 1957 г. той приема пострижение на Атон. Най-известният атонски старец. В течение на четири десетилетия утешава Божиите хора и поддържа множество души, помагайки в разрешаването на различни проблеми. Явни са признаците за неговата святост.

Порфирий (Байрактарис), старец от Атика (1906-1991). Селцето на свети Йоан Каристиас на Евбея е неговото родно място. Като млад идва на Атон. Тежка болест го принуждава да се върне в Евбея. В течения на 33 години служи като енорийски свещеник в параклиса на св. Герасим в атинската поликлиника. От 1973 г. започва

да служи основно в църквата на св. Николай Калисия Пенделис. Строител на манастира на Преображение Господне в Милеси Малакаси, недалеч от Оропос. През 1991 г. се връща на Атон в скита Кавсокаливия, където и умира. Известен със светия си живот и особено с дара на прозорливостта.

Филотей (Зервакос), старец от о. Парос (1884-1980). Роден в селцето Пакил в нома Лакония. През 1907 г. приема монашеството, през 1912 г. е ръкоположен за презвитер. Осъществил множество мисионерски пътувания. Опитен духовник, способен писател и ревнител за преданията.

Преводът е направен от руски език според изданието
СЛОВО СОВРЕМЕННЫХ ПОДВИЖНИКОВ
Священник Дионисий Тацис
“ПОУЧЕНИЯ СТАРЦЕВ”
Перевод: Архимандрит Александр Милеант

Издательство храма Покрова Пресвятой Богородицы
Copyright © 1996 and Published by
Holy Protection Russian Orthodox Church
2049 Argyle Ave. Los Angeles, CA 90068, USA